

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE SAHRÂ

Mahmut KAPLAN¹

Sümeýra ÇOMOĞLU²

Özet

Sahrâ, Klasik şiirimizde çok sık kullanılan kelimelerden biridir. Bu kelime, tek başına ya da başka kelimelerle terkip ve tamlamalar içinde kullanılmıştır. Bu çalışmada, sahrâ kelimesinin Klasik Türk şiiri içinde kazandığı anlam çeşitliliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle kelimenin lügatlardaki farklı anlamları tespit edilmiştir. Ardından her yüzyıldan seçilen örnek divanlar incelenerek, sahrâ kelimesinin anlam yolculuğu araştırılmış, tespitler örnek beyitler içinde sunulmuştur. Şairlerin sahrâ kelimesini gerçek manası olan çöl, kır ve ova gibi anlamlar dışında, farklı kelimeler ve terkiplerle yer ismi olarak da kullandıkları tespit edilmiştir. Özellikle Leyla ve Mecnun kıssasının kahramanı olan Mecnun'a telmih, bu kelimenin farklı şekillerde kullanımına zemin hazırlamıştır. Divanlarda Kays'ın Leyla'nın aşkı ile çöllere düşmesini çağrıştıran, beyitler bir hayli fazladır. Bunların dışında sahrâ kelimesi ile yapılan terkiplerde, şairlerin içinde buldukları devrin sosyo-ekonomik, tarihi ve kültürel şartlarına göre ruh halleri, tavırlarını yansıtan anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Şairler dinî tasavvufî kavramları, somut ve soyut anlamlı durumları anlatmak için de sahrâ kelimesinden sık olarak yararlanmışlardır. Yazımızda örnek olarak seçilen beyitlerin günümüz Türkçesi ile nesre çevirileri verilmiştir. Şairlerin bu kelimeyi nasıl kullandıkları elden geldiğince belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada sunulan tespitler taranan divanlarla sınırlıdır. Bütün divanlar incelendiğinde sahrâ kelimesinin daha farklı anlamlara gelebilecek biçimde kullanımları olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Anahtar Kavramlar: Sahrâ, divan, Klasik Türk şiiri.

SAHRÂ IN THE CLASSICAL TURKISH POETRY

Abstract

Sahrâ is one of the most frequently used words in our Classical Poetry. It has been used both as a standalone word and within word combinations. The aim of this study is to find out semantic variation of the word Sahrâ within Classical Turkish Poetry. Having determined different meanings of the word Sahrâ within dictionaries, its semantic voyage has been investigated through analysis of sample divans from each century. Results of the analysis have been presented within sample beyits. It has been seen that poems used the word sahrâ not only as the real meaning which can be desert, meadow or plain, but also for naming locations by making use of word combinations. Telmih to Mecnun who is the hero of the tale Leyla and Mecnun has well provided the primary basis for the use of the word in different forms. There are plenty of beyits that recall Kays' desperate love to Leyla that eventually drifts him to deserts. Moreover, word combinations made with sahrâ have been used in a way that reflects the mood of poems that changes with the socio-economic, cultural and historical atmosphere of the era. Poems have often used the word sahrâ to describe religious and sufi concepts as well as concrete and abstract circumstances. In our paper, translation of sample beyits into today's Turkish have been presented. Besides, this paper tries to determine the pattern which poems have used the word sahrâ. Results of these analysis are limited to the beyits covered in this study. It should be noted that one can come across use of the word sahrâ in different semantics when all divans are considered.

Keywords: Sahrâ, divan, Classical Turkish Poetry.

¹ Prof. Dr., Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mahmutkaplan53@hotmail.com.

² Arş. Gör., Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sumeyra.yolbir@gmail.com.

Giriş

Sahrâ kelimesi için Lugatlerde “Ova, düzlük, düz ve geniş yer.” (Tulum 2013: 367), “Ova, kır.” (Şemseddin Sâmî 2007: 819), “Yazı, kır, ova, düz yer, düzlük, engin.” (Tulum 2011: 1534), “Çöl.” (Mutçalı 1995: 471), “Çöl, kır, düzlük.” (Redhouse 2001: 1169), “Boş geniş yer, ova” (Ayverdi 2006: 2640), “Oturulan yerlerin dışında kalan boş ve geniş yer, kır, ova. Çöl, beyâban, bâdiye.” (Ayverdi vd. 2007: 904), “Kır, çöl.” (Kanar 1998: 400), “Ruhani âlem.” (Uludağ 2012: 305), “Tasavvufta ruhanî âlemi ifade eder. Rüyâda sahrâ görmek fenaya işaretler.” (Cebecioğlu 2009: 537), “Açık ve düz arazi, ova, kır, çöl, yerleşim bölgeleri dışındaki alan, askerî eğitim ve muharebe tatbikatı yapılan yer.” (Çağbayır 2007: 4022), “Ova, kır, susuz ve bitkisiz geniş ova, çöl.” (Rado 1967-1970: 1029), “Kır, ova.” (Meb 1996: 2413), “Açık ve düz arazi, çöl.” (Tuğlacı 1995: 2464) gibi anlamlar verilmektedir.

Klasik Türk şiirinde tabiat, tabiat varlıkları ve tabiat manzaraları şairler için çağrışımlarla dolu bir tahayyül imkânı sağlar. Lugatlerde çöl, kır, ova anlamlarına gelen “sahrâ” kelimesi çağrışım alanı çok zengin bir kelime, bunun da ötesinde kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Somut ve soyut varlıkların müşebbehün-bihi olarak yeni ve farklı imgelere kapı aralayan bu kelimenin klasik şiirimiz içindeki gelişim seyrini ve zamanla kazandığı anlam zenginliğini tespit amacı taşıyan bu çalışmada “sahrâ” kelimesinin asırlarca süren yolculuğunda kazandığı anlam ve hayal zenginliklerini divanlarda aramaya çalıştık. Her yüzyıldan seçtiğimiz divanlarda yaptığımız tespitleri paylaşmaya gayret ettik. Amacımız birçok şiirde farklı anlam ve işlevlerde karşımıza çıkan sahrâ kavramına şairlerin yükledikleri farklı anlamları veya bakışlarını tespit etmektir.

I. Sahrâ Kelimesinin Çöl, Ova, Kır Anlamlarında Kullanılması

I.1. Sahrâ Kelimesinin Çöl Anlamında Kullanılması:

Sahrâ kelimesinin çeşitli anlamlarda kullanıldığı ifade edilmişti. Bu anlam katmanlarının başında çöl anlamı gelir. Kelimenin çöl anlamında kullanılması büyük oranda Leyla vü Mecnun kıssası telmihlerinden dolayıdır. Şair, gönlü bir sahrâya benzetince onu ihtizaza getiren, ürperten ceylan gözleri de siyah benlere teşbih eder. Dolayısıyla karşımıza “nâfe”, “misk” kokuları çıkar. Kuzey rüzgârının denizde sevgilinin gemisinin hareketi için kamçı olduğunu söyleyen şair, saba yelini yelpazeye benzetir. Âşık, sevgilinin güzel gözlerinin hasretiyle Mecnun gibi kendisini çöle vurur. Kimi zaman memduhunun adaleti sayesinde çölde kaplan ve aslanın “komşu hakkı gözeterek” sahrâda arkadaş olduklarını söyler. Kırkların, çöllerin lalelerle, gelinciklerle bezenmesi ellerin ve sarıkların çiçeklerle süslenmesine benzetilir.

Vahşi hayvanların ve kuşların ayak izleri, beyaz kumlar üzerindeki remil şekillerini andırır. Şair bu işaretlere bakarak geleceğe yönelik tahminlerde bulunur. Misk ceylanının göbeği, sevgilinin benini kışkırdığından sahrâda dökülüp saçılma şaşılma. Şaire ah kemendini sahrâya salmanın faydası olmadığı hatırlatılır. Şair, başını alıp çöllere giderek teselli bulmak ister. Amacı gönlünü eğlendirecek bir yer bulmakken Hoten ceylanının çöle düşmekten amacı sevgilinin misk kokulu perçemine duyduğu aşktır. Sevgili, zincire benzeyen saçlarını çözünce

binlerce çılgın gönül çöllere düşer. Şair, çölde pek çok gezdiği halde sevgilinin yanaklarına benzeyen bir lale göremediğinden yakınır.

İnsan aşk şarabı ile sarhoş olunca, Kays gibi çöllere düşmekten kurtulamaz. Sevgilinin saçının zincirine bağlanan Mecnun gibi sahrâlara düşmüş kendisinden başka sadık bir âşık olamayacağı vurgulanır. Şairlere göre Kays, aşkını açıkladığı için, gerçek âşık bile sayılmamalı. Çünkü o, dayanamamış, kuşlara vahşi hayvanlara sırrını açıklamıştır. Çölde zincirini sürüyerek dolaşan âşıklar ırmağa benzetilecek kadar çoktur. Mecnun için çöllerin vadi vadi yarılması yerindedir. Sular sevgilinin yüzünün özlemi ile akıp dağların eteklerini tutmuştur. Şair, kendisini çadırı buluttan, ipleri ateşli ahlardan olan bir şaha benzetir. Yani dünya malı namına hiçbir varlığa sahip değildir. Şairler kimi zaman mübalağanın sınırını oldukça genişletir, çölleri aşip denize ulaşan nehirlerin aslında kendi gözyaşlarının tuğyanını, coşup taşmasını denize haber verdiklerini söyler. Bazen sözler tarize dönüşür, ironik bir mahiyet kazanır. Şair sevgiliye merak etme der, âşıkların çölde yalnız kalmaz, onlar kuşlarla konuşurlar. Şaire göre çöldeki hortum, sevgilinin aşkıyla raks etmektedir. Sevgilinin saçının aşkı şairi sevdaya/karalığa düşürüp çöllere kaçırmıştır. Mecnun'u, Mecnun'a benzeyen âşıkları sahrâya çeken sevgilinin zincire benzeyen siyah saçlarıdır. Şair, kimi zaman, Mecnun'un ruhunu çölde gördüğünü, onunla konuştuğunu, ondan aşk ve cünun nöbetini devr aldığı söyler; zaman zaman gerçekçi davranır. Çöllere düşse bile ah okuyla sevgiliyi avlayamayacağını bilir. Aşağıda bazı örneklerle sahrâ kelimesinin gerçek anlamda kullanımına bir göz atalım:

Fatih Sultan Mehmet (Avnî), geleneğe uyarak kendisini sevgilinin ahu gözlerinin aşkıyla çöle düşmüş bir Mecnun gibi tasvir ederek sahrâ kelimesini çöl anlamında kullanmıştır:

Gözün âhusunuñ şevki-y-ile sahrâlara düşdüm

Saçuñ sevdâsı-y-ıla nâfe-veş terk-i diyâr itdüm (Doğan 2006: 182)

Gözünün ceylanının aşkıyla çöllere düştüm; saçının sevdası ile göbek gibi ülkemi terk ettim.

Bâkî, divane gönlünü eğlendirecek, barındıracak bir yer bulmak amacıyla sahrâya (çöl) sığınma ihtiyacı duyar. Bazen de sevgilinin kendisini gözü yaşlı, sahrâlara düşürdüğünden yakınır:

Sahrâ vu kûhı geşt ü güzâr itdügüm bu kim

Dîvâne göñlüm egleyecek bir yir isterin (Küçük 1994:388)

Çölü ve dağ(lar)ı gezip dolaşmam, divane gönlümü eğlendirecek bir yer (bulmak) istediğim içindir.

Sevgilinin kendisinde meydana getirdiği taşkın duygularla çöllere düştüğünü dile getiren Bâkî'nin sözlerinin şairane bir ifade olduğu gözden uzak tutulmamalı:

Geh âb-veş giryân idüp geh bâd-veş pûyân idüp

Mecnûn-ı ser-gerdân idüp sahrâlara salduñ beni (Küçük 1994: 430)

Bazen su gibi ağladıp bazen rüzgâr gibi koşturup başı dönmüş Mecnun'a çevirip beni çöllere saldın.

Fuzûlî'nin sahrâya/çöle bakışı sevgilinin lutfu penceresindedir. Sevgilinin lutfu kuru diken meyveli ağaca çevirdiği gibi çöle yöneldiğinde çölü lale bahçesine çevirir:

Hansı hâr-i huşke lûtfuñ yetse eyler bâr-ver

Hansı sahrâya güzâr etsen kılarıñ lâle-zâr (Akyüz vd.1990: 118)

İyiliğın hangi kuru dikene ulaşsa (onu) meyvedar eyler. Hangi çöle gitsen lale bahçesi edersin.

Hikmet şairi Yusuf Nâbî, deniz ve çöl arasında bir ilgi kurarak denizi, çölün eteğini öpen bir insan gibi tasavvur eder. Deniz çölün zevkine vardısı bu, Mecnun'dan dolayı olmalı der. Nâbî'nin sahrâdan maksadı okyanusun kıyısından başlayan çöl ya da kumsaldır:

Olaldan zevk-yâb-ı sahrâ meşreb-i deryâ

Dem-â-dem bûs ider dâmân-ı sahrâyı leb-i deryâ (Bilkan 1997: 457)

Denizin meşrebi sahrânın tadına vardığından beri durmadan sahrânın eteklerini öper.

Neşâtî'nin sahrâ kelimesine ilgisi memduhunun lutfunun sınırsızlığı ve tesirinden dolayıdır. Memduhunun lutfu çölün değerini yakuttan daha üstün hale getirmiştir. Bilindiği üzere yakut-ı rummânî, en değerli yakuttur:

Ger olsa pertev-endâz âfitâb-ı lutfi sahrâya

İder her sengini reşk-âver-i yâkût-ı rümmânî (Kaplan 1996: 45)

Eğer iyiliğının güneşi çöle ışık salsa her taşını rummani yakutu kıskandıracak hale getirir.

Lale Devri'nin neşeli şairi Nedim, sahrâ kelimesini şairane bir hayal kurgusu içinde hatırlar; memduhunun öfkesinin, mübalağalı bir anlatımla, demiri toz haline getirip hortum kopartacak güçte bir tesir taşıdığını söyler:

Nazra-i hışmı dokunsa âhenîn âyîneye

Gird-bâd eylerdi peydâ dâmen-i sahrâ gibi (Macit 2012: 79)

Öfkesinin bakışı demir aynaya dokunsa çölün eteği gibi hortum meydana getirirdi.

1.1. 2. Leyli ve Mecnun Kıssası Kahramanı Mecnun'u Çağırıştıran Sahrâ İfadeleri:

Klasik Türk şiirine sahrâ kelimesi büyük ölçüde Leyla vü Mecnun kıssasında Mecnun'un aşk macerasından dolayı girmiştir, dense yeridir. Mecnun'un aşkından dolayı evini barkını terk edip çöle düşmesi, klasik şiirimiz için zengin bir çağrışım imkânı sağlamıştır. Şairlerimiz, kendi ferdi maceralarını bu Arap hikâyesi ile kıyaslayıp ifade etmeye çalışmışlardır. Kay'sın sahrâya düşüp deli anlamına gelen "mecnun" sıfatını kazanması şairlerimizin dilinde çeşitli hayallere imkân hazırlamıştır. Osmanlı toplumunda delilere "mübarek" gözüyle bakılır, onlara şefkatle karışık bir hürmet gösterilirdi. Şairler de kendilerini mecnun gibi göstermekle belki böyle bir ilgi bulacaklarını düşünerek sahrâda bulunmakla iftihar ederlerdi. Mecnun'un sahrâlarda ceylanlarla olan sohbeti hatırlanır. Şairler, gönüllerindeki sevgilinin gözlerini düşünüp sahrâdaki ceylanların gözlerine bakmaya tenezzül bile etmezler. Onlar, kendilerini Mecnun'dan üstün görür, eğer Mecnun bizim çöldeki perişanlığımızı görseydi yakasını yırtıp mezarından kalkardı, türünden iddialarda bulunmaktan çekinmezler.

Sevgilinin dağınık saçlarının cezbesi sahrâda şaire huzur vermez, onu darmadağın eder. Irmaklar ovalarda, çöllerde zincirini sürüyen Mecnun gibi sevgiliyi aramaya çıkmış sayılır. Şair için sahrâya ağlaya ağlaya düşmek sıradan bir iştir. Çöllerin bu gözyaşlarına ihtiyacı vardır. Ecel, Mecnun'u susamış bulunca kadehinden içirip hayatına son vermiştir. Mecnunla özdeşleşen isimlerin başında Fuzûlî gelir. Fuzûlî'nin sahrâ kavramına bakışı büyük ölçüde Leyla ve Mecnun kıssası çerçevesindedir. Şair, güneşin kendisi gibi sahrâlara düştüğünü söylerken aslında kendisini Mecnunla bir gördüğünü anlatmak istemektedir. Güneş de onun gibi sahrâda sevgiliyi aramaya çıkmıştır:

Yetmeyip vaslına sen Leylî-veşiñ bir ömrdür

Ben kimi Mecnûn olup sahrâya düşmüş âftâb (Akyüz vd.1990:145)

Güneş bir ömrüdür sen Leyla gibi güzelin vaslına eremediği için benim gibi Mecnun olup sahrâya/çöle düşmüştür.

Şairi sahrâya/çöle düşüren dert, sevgili ile kavuşamamasıdır. Fuzûlî'nin şiirlerinde sahrâ genel olarak Mecnun kelimesi ile ilişkili olarak çöl anlamında karşımıza çıkar:

Fuzûlî ayrı düştük yârdan sabr etmeğe yer yok

Düşüp sahrâya efgân edelim sen ayru ben ayru (Akyüz vd.1990: 247)

Ey Fuzûlî, sevgiliden ayrı düştük sabretmeye yer yok; sen ayru ben ayru çöle düşüp feryat edelim.

Divan şairlerinde âdet olduğu üzere şairler kendilerini aşk konusunda Mecnun'dan, Ferhad'dan daha üstün görürler. Ağâh da bu anlayışın gereği olarak Mecnun'un mezarından kalkıp haline hayret edeceğini söyler: **Beni görse bu rüsvâlukla ger dâmân-ı sahrâda**

Çıkar Mecnûn giribân-çâk âgûş-ı mezarından (Akpınar 2012: 245)

Mecnun eğer beni çölün eteklerinde bu rezillikle görse yakasını yırtmış olarak mezarının kucağından çıkar.

17. yüzyılın yetiştirdiği Mevlevî şeyhi Neşâtî Dede, sahrânın, insanlardan kaçarak vahşi hayvanlarla ülfet peyda eden Mecnun için bir sığınak olduğunu hatırlatarak kelimeyi çöl anlamıyla kullanmıştır:

Mecnûn ki vahş u tayr ile itmişdi üns-i tâm

Sahrâ o nâ-murâda sitemden penâh idi (Kaplan 1996:162)

Vahşi (hayvanlar) ve kuşlarla tam bir ünsiyet kuran Mecnun için sahrâ/çöl zulümden (kaçmak için) bir sığınak idi.

18. yüzyıl şairi Nedim sevgilinin güzel gözlerini övmek isterken Mecnun ve sahrâ kelimelerinden yararlanır. Sevgilinin, divanelerin çölde toplandıklarını henüz görmemişken ceylanlarla bakış talimi ettiğini söyler:

Görmeden mecnûnların sahrâdaki cem'iyetin

Sevdiğim meşk-i nigâh eylerdin âhûlarla sen (Macit 2012: 305)

Sevgilim, sen sahrâlarda mecnunların topluluğunu görmeden önce sen ceylanlarla bakış talimi yapardın.

Nevres-i Kadîm'in çöl kavramına bakışı da Mecnunla ilgili olup aşk derdini dikkatlere sunmaya yöneliktir. Şair çöle düşmüşlüğü "Mecnun görünüşlü akıllı" olarak ifade etmektedir:

Bir şebângeh serde sevdâ dâg-ı hûnîn sînedede

Cânib-i sahrâyı tutdum 'âkıl-ı Mecnûn-nümâ (Yağcı 1993: 26)

Bir akşam vakti başta sevdâ, sînedede kanlı yanık yarası, Mecnun görünüşlü akıllı gibi çölün yolunu tuttum.

I.1. 2. 1. Sahrâ-yı cünûn: Lugatte delirme, çılgınlık anlamına gelen “cünun” tasavvufta, “Hak âşıklarının Hak’tan başka hiçbir şeyle ilgilenmemeleri, ilahî aşkla sermest olmaları, deli olmadıkları halde deli gibi görünmeleri” anlamına gelir (Uludağ 2005: 91). Genel olarak mecnun çağrışımı yapan “sahrâ-yı cünûn” terkibinden Mecnun sahrâsı ya da masiva ile ilgisini kesen ve bu halleriyle sıradan insan görüntüsünden uzaklaşan hak âşıklarının gezdikleri çöl anlaşılır.

Şairlerin, daha doğru bir ifade ile âşıkların halini en iyi anlatan kelimelerden biri, onların aklın sınırlarını zorlayan davranışlarından birinin ifadesi olan “cünun”dur. Şairler bu yüzden “cünun sahrâsı” ya da “sahrâ-yı cünun” terkiğini kullanmışlardır. Sahrâ ile kast edilen delirme halidir. Avnî, sanki büyük bir devletin hükümdarı, çağ kapatıp çağ açan büyük bir yönetici değil de sıradan bir âşıkmiş gibi cünun sahrâsında cefa taşlarından bir kale yaptığını söyleyerek Mecnun’a telmihte bulunur:

Cünûn sahrâsı içinde felekde[n] başuma yağan

Cefâ taşlarını cem' eyledüm seng-i mezâr itdüm (Doğan 2006:182)

Cünun çölünde felekten başıma yağan cefa taşlarını toplayıp mezar taşı ettim.

Behiştî, cünun sahrâsında yersiz yurtsuz olmaktan yakınırken bize sözlerinin tasavvufî arka planına eğilmemiz gerektiği ima eder gibidir:

Kûy-ı dil-i Mecnûn'da yer eylemedin Leylâ

Sahrâ-yı cünûn içre bî-menzilidüm cânâ (Aydemir 2000: 229)

Ey sevgili Leyla, Mecnun'un gönlünde yer etmeden önce ben cünun sahrâsında menzilsiz idim.

Fuzûlî şu beytinde memduhunu överken çölünde bin mecnun ve Leyla'nın gezdiğini abartılı bir dille ifade etmiştir. Kast edilen memduhunun etkisinin, cömertliğinin genişliğidir:

Sahn-i sahrâsında biñ Leylî vü Mecnûn cilve-ger

Kûh-sârî üzere biñ Ferhâd ü Şirin bâde-hâr (Akyüz vd. 1990: 51)

Çölünün meydanında bin Leyla ve Mecnun dolaşır; dağları üzerinde bin Ferhat ve Şirin şarap içicidir.

Fehîm-i Kadîm, günümüz çevreci anlayışını çağrıştıran bir bakışla lale goncasının Kays'ın gönlü olduğunu, ayakaltında çiğnetilmemesi gerektiğini hatırlatır:

İtme pâmâl ki Kays'un dil-i pür-dâgıdur

Gonca-i lâle-i pejmürde-i sahrâ-yı cünun (Üzgör 1991: 624)

Cünun sahrâsının pejmürde lalesinin tomurcuğu Kays'ın yara dolu gönlü olduğundan ayakaltına atma, çiğneme.

Âşık her türlü dünya ilgisinden kendini kurtarmalıdır zira delilik çölünün avaresi olana çıplak gezmek yaraşır diyerek “sahrâ-yı cünun” terkiğini mecnunluk hali anlamında kullanmıştır:

Öyle uryân gerek âvâre-i sahrâ-yi cünûn

Ki ta'allûk dikenini tutmaya kat'â eteğin (Akyüz vd.1990: 241)

Cünun sahrâsının avaresi eteğini taalluk dikeninin asla tutmayacağı şekilde çıplak olmalı.

Çölde güneşli havalarda serap görülür. Fuzûlî, her görünenin serap olmadığını, aksine Mecnun'un sıcak gözyaşlarının dalgası olabileceğini ihtar eder:

Olma ey sahrâ-nişin gâfil değil her su serâb

Mevc-i eşk-i germ-i Mecnûn'dur tutan sahrâ yüzün (Akyüz vd.1990: 242)

Ey çölde yaşayan gafil olma, her su serap değil; çölün yüzünü kaplayan Mecnun'un sıcak gözyaşlarının dalgasıdır.

Neşâtî, sahrâ kelimesini Mecnun'un avare avare gezdiği çölü çağrıştıracak biçimde kullanmıştır:

'Akli zencîr be-pâ cu gibi sahrâya salan

Serv-kâmet yine bir şûh-ı perî-sîmâdur (Kaplan 1996: 74)

Aklı, ayağında zincirle çöle akarsu/ ırmak gibi salan yine servi boylu peri yüzlü bir şuh (güzel)tur.

Cünun sahrâsının dikenini gül, kederi sevinç, kavgası şenlik olarak değerlendirilir. Sevgilinin güzelliği karşısında herkes Mecnun'a döner:

Mugaylânı gül endûhı tarab gavgâsı şenlikdir

Bu sahrâ-yi cünûndur bunda gam mahzâ meserrettdir (Yağcı 1993: 78)

Deve dikenleri gül, tasası sevinç, kavgası şenliktir. Bu çılgınlık çölüdür burada gam sevincin ta kendisidir.

Yaratılmışlar misk kokulu ceylandan dolayı cünun sahrâsında (delilik hali) başlarını feda etmişlerdir:

Ser-dâde-i sahrâ-yi cünûn oldı halâyık

Ey âhû-yı müşğîn Hutun'den mi gelürsin (Yağcı 1993: 257)

Yaratılmışlar cünun sahrâsında baş verici oldu; ey müşk ahusu sen Hutun'den mi gelirsin?

Cezbe ve aşka tutulmanın varacağı yer elbette Mecnun'un düştüğü sahrâdır:

Derûnı cezbe-i şevki ile cûş u hurûş oldı

'Aceb mi bî-muhabâ düşse sahrâ vü beyâbâna (Üzgör 1991: 138)

Aşk cebasiyle gönü coştı taşı; (bu yüzden) sakınmadan sahrâya düşse şaşılır mı?

1.1. 2. 2. Sahrâ-yi belâ: Klasik Türk şiirinde aşk ve bela birbirini tamamlayan iki önemli kavramdır. Aşk vadisine atını süren âşığı bekleyen, yağmur gibi inen belalardır. Bu sebeple bela divan şiirinde en sık geçen kavramlardan biridir. Bela tasavvufta:

"Hakkın kulunu denemesi, kendisinde mevcut olan iyi hallere gerçekte sahip olup olmadığını ona fiilen göstermesi; bu amaçla onu sıkıntıya sokması ve azap çektirmesi. Kulun Hakk'a yakınlığı, ondan gelen eza ve cezalara samimi bir şekilde katlanması nispetinde olur."(Uludağ 2005: 71)

Şair, başına gelen belaların çokluğunu ifade etmek için bela sahrâsı teşbihini tercih eder. Bu durumda anlamı musibetlerin kendisinde meydana getirdiği yaraların çokluğuyla kendi cismidir:

Görünen cism-i zerdümde degüldür dâg-ı hûn-âlûd

Bitüpdür sahn-ı sahrâ-yı belâda lâleler yir yir (Küçük 1994: 217)

Sarı cismimde görünen kanlı yanık yaraları değildir; bela ovasının meydanında yer yer laleler bitmiştir.

Beyânî'nin beytinde "sahrâ-yı belâ" terkibi ile karşılaşırız. Beyânî'nin bela sahrâsından maksadı aşk uğruna çekilen çilelerdir:

Pûyende-i sahrâ-yı belâ olsam 'aceb mi

Sevdâ-yı hatuñ etdi beni bâdiye-peymâ (Başpınar 2008: 176)

Bela çölünüde koşucu olsam şaşılır mı; ayva tüylerin beni çölleri dolaşan (biri) haline getirdi.

1.2. Sahrâ Kelimesinin Ova ve Kır Anlamında Kullanılması:

Sahrâ kelimesi bazı metinlerde ova, kır anlamında kullanılır. Divan şairleri, özellikle bahar mevsiminde ovaların, kırların yeşermesini, rengârenk çiçeklerle süslenmesini tasvir eder, kırlara çıkıp tenezzüh etmeyi, gezmeyi eğlenmeyi şiirlerinde sık işlemişlerdir. Sahrâda açan laleler, gelincikler renkleriyle kırları Bedahşan'a çevirir. Bilindiği üzere Bedehşan la'l taşı ile meşhurdur. Bu taş kırmızıdır. Renk bakımından lale bu taşla benzer. Bahçenin çiçek güzelleri renkli elbiseler giyerek dağ ve kırları cennete çevirir. Ağaçlar, dallarla her yer cennet gibi süslenir. Sümbüller, menekşeler, nesrinler, yaseminler, reyhanlarla dağ bayır süslenir, bahçelere renk gelir. Çiçeklerin, güllerin açılması bülbülleri şevke getirir, bahçeler bülbül sesleri ile şenlenir. Sevgilinin aşk kılıcı ile can verenler bahar çiçekleri gibi yerlerinden doğrulup çıksa mahşer meydanına sığmazlar. Sevgili o denli güzel ve âşıkları da o kadar çoktur. Kimi zaman kış mevsimi karları ile dağları ve kırları süsler, adeta gümüş akçeler yağdırıp servete boğarak zenginleştirir. Kimi mersiyelerde tabiat vefat eden memduhun ölümüne ağlar, kanlı gözyaşları döker. Bahar gelince deniz yerine kırlar ve ovalar gezinti için tercih edilir.

Sahrâ kelimesi kır ve ova anlamında iki mevsim çerçevesinde kullanılır: Bahar ve kış... Baharda çiçeklerin açması, kırların renk renk çiçeklerle donanması çeşitli çağrışımlarla şairlerin duygu ve düşüncelerini anlatmaya vesile olur. Kış mevsiminde ise özellikle kar ve akçe ilişkisi üzerinde durulur. Şairler etrafı kaplayan karların gümüşe benzediğinden bahisle, özellikle methiyelerde memduhun cömertliğine vurgu yaparlar. Dağlar ve ovalar cennet gibi olunca güzelleri renk renk cennet hülleleri giyerler:

Kûh u sahrâ girü cennet bigi hurrem oluban

Geydi şâhidleri bâguñ kamu elvân-ı hulel (Akdoğan: 134)

Dağ ve ova/kır tekrar cennet gibi gönül açıcı oldu, güzelleri renk renk cennet elbiseleri giydi.

Baharın gelişiyile duygu coşkunluğu yaşayan şair kırlara, ovalara gezintiye gitme arzusu duyar:

Bahâr oldı yine bülbül çemende güft-gü eyler

Benüm dîvâne gönlüm deşt ü sahrâ ârzü eyler (Kılıç: g.107)

Bahar oldu yine çimende bülbül dedikodu yapar, benim divane gönlüm ova ve dağları arzu eder.

Bâkî, ovanın kırmızı çiçeklerle süslendiğini anlatmak için bedahşan teşbihinden yararlanmıştır. Bir başka beytinde ise ortalığın karla kaplanmasını anlatırken ovayı remilci tahtasına teşbih etmiştir:

Sahrâyı kıldı lâle Bedahşân vilâyeti

Gülzârı itdi tâze çemen mülk-i sebzezâr (Küçük 1994: 38)

Lale, sahrâyı Bedahşan vilayeti kıldı, tâze çimen gül bahçesini sebzezara çevirdi.

Kimi zaman da karla kaplanan ova remilci tahtasına döner:

Döşendi berf ser-â-pây sahn-ı sahrâya

Agardı rûy-ı zemîn sanki tahta-i remmâl (Küçük 1994: 53)

Kırları baştanbaşa kar kapladı, yeryüzü ağardı sanki remilci tahtası oldu.

Azmî-zâde Hâletî, memduhunu överken yaseminin bahçenin duvarına çıkarak ovayı seyrettiğini söyler:

Kanâ'at kılmayup seyr-i çemenle yâsemen şimdi

Çıkar dîvâr-ı bâğ üstine sahrâyı temâşâyâ (Kaya 1996: 27)

Şimdi yasemin çemeni seyeretmekle kanaat etmeyip ovaya bakmaya bahçenin duvarına çıkar..

I.2.1. Lale-sahrâ ilişkisi: Lale çiçeği, klasik şiirimizde taşralı kabul edilir. Aynı zamanda bu çiçek dağın eteğinde sahrânın ucunda kırmızı rengi ile “kan deryası”nı hatırlatır. Baharda dağların eteklerini süsleyen laleleri seyretmenin değerini ve tadını ancak şairler bilir. Lale, ova ya da kırları kırmızı rengiyle süsleyen çiçek, gelincik olup şair için kanlı bir gömlek imgesi olarak karşımıza çıkar:

Kimse bilmez ben kadar zevk u temâşâ kıymetin

Lâle-i dil-hûn bilür dâmân-ı sahrâ kıymetin (Akpınar 2012: 240)

Kalbi kanlı lale sahrânın eteğinin kıymetini bilir; kimse benim kadar bu manzarayı seyretmenin değerini bilmez.

Lâle gibi çünkü ben sahrâ-nişînler şâhiyam

Kırmızı evvân yéter bu kanlu pîrâhen bana (Kaçalın: 6)

Mademki ben lale gibi çölde oturanların şahiyim, bu kanlı gömlek benim için kırmızı evyan/gölgelik olarak yeter.

Şairin psikolojisine göre kırları kaplayan çimenler uzaktan serap aynasına düşen pas gibi algılanır:

Bıraktı jeng mir'at-ı serâba sebze-i sahrâ

Nem-i hâk etti rahş-i gird-badı men' cevlandan (Akyüz vd. 1990: 90)

Ovanın yeşilliği serap aynasına pas bıraktı, toprağın nemi hortum atını koşturmaktan men etti.

I.2.1.2.Sahrâ gezintisi/piknik Alanı:

Kış soğuğu ile akarsular donunca kırlara, ovalara gezintiye gitme mevsimi sona erer. Bu durumda sahrâ kelimesi piknik alanı anlamına gelir:

Cûylar tofıdı geçüp mevsim-i seyr-i sahrâ

Yürimezse ne 'aceb zevrak-ı câm-ı sahbâ (Karaköse 1994: g.8)

Akarsular dondu, kıra gitme mevsimi geçip şarap kayıkçı (şişe, kadeh) yüzmezse şaşılır mı?

Karlarla kaplanan ovayı adeta firuze kırıklarıyla kaplanmış gibi tasvir edilir:

Bahâr oldu döşendi hurde-i pîrûze sahrâyâ

Bi-hamdillah yine gördük hele nev-rûz-ı firûzı (Karaköse 1994: g.225)

Bahar oldu yine firuze kırıkları ovaya döşendi. Allah'a şükür yine hele nevruzu/baharı gördük. firuze

Aşağıdaki beyitte Nedim, sahrâ kelimesini ova anlamında kullanmıştır:

Turfa reng-â-reng âheng eylemiş sahrâyı pür

Kûh ses verdikçe şeydâ bülbülün efgânına (Macit 2012: 87)

Dağ, çalgın bülbülünün feryadına ses verdikçe yeni, türlü türlü (seslerin) ahengi sahrâyı doldurmuş.

I.2.1.3. Zemin sahrâsı: Zemin sahrâsı yeryüzü, anlamında kullanılmıştır. Şairler yeryüzünü ifade etmek için zemin sahrâsı tamlamasını tercih ederler:

Geşt iderken bu zemîn sahrâsın

Seyr iderken karasın deryâsın (Yazar 2010: 396)

Bu yeryüzünü dolaşırken, karasını denzini gezezerken....

II. Sahrâ Kelimesinin Yer İsimlerinde Kullanılması:

Sahrâ kelimesi yer isimlerinin tamlayıcısı olarak birçok şair tarafından kullanılmıştır. Bu tür sahrâ kullanımlarını şöyle tasnif etmek mümkündür:

II.1. Sahrâ-yı Habeş: Habeşistan coğrafyası. Hindistan ve Habeşistan çağrıştırdıkları siyah renk bakımından sevgilinin çenesindeki anber kokulu ben olarak tasvir edilir:

Vaktidir k'ola sevâd-i Hind ü sahrâ-yi Habeş

Şâhed-i mülküñ zenahtânında hâl-i anberîn (Akyüz vd. 1990: 50)

Hind kıtası ile Habeş çölü ülke güzelinin çenesinde anber kokulu ben olsa zamanıdır.

II.2. Sahrâ-yı Hind: Fuzûlî, memduhunu överken onun askerinin çıkardığı tozların Hind coğrafyasını misk kokulu yaptığını söyler:

Vehm-i tîgiñ eyledi ehl-i Fireng'i zerd-reng

Kıldı gerd-i leşkeriñ sahrâ-yi Hind'i müşg-fâm (Akyüz vd. 1990: 62)

Kılıcının korkusu Frenklerin benzini sararttı, askerinin (kaldırdığı) toz Hind sahrâsını müşk kokulu etti.

II.3. Sahrâ-yı Çin: Çin sahrâsı, Çin coğrafyası anlamında kullanılmıştır. Şimşek gibi inen kılıcın sürati Çin ceylanına teşbih edilirken, onun ovaya saf müşg döktüğü bir hüsn-i ta'lil güzelliği içinde ifade edilir:

Tîğ-i çâpük-seyrine âhû-yi Çîn dersem n'ola

Seyr kıldıkça döker sahrâ-yi Çîn'e müşg-i nâb (Akyüz vd. 1990:146)

Süratli kılıcının yolculuğuna Çin ceylanı dersem şaşılmaz (zira) yürüdükçe Çin sahrâsına saf müşg döker.

Saba, sevgilinin kıvrım kıvrım saçlarını çöze Çin sahrâsını baştanbaşa âşik eder. Aşağıdaki örnekte Çin sahrâsı

tamlaması daha çok misk ve ceylan bağlamında bir coğrafi yeri belirtmek için kullanılmıştır:

Çözse nâgeh 'ukde-i ham-der-hamın dest-i sabâ

Ser-be-ser sahrâ-yı Çin eyler havâyı turrası (Üzgör 1991: 666)

Eğer saba yelinin eli ansızın, büklüm büklüm saçının düğümlerini çözse o alın saçı, havayı baştanbaşa Çin sahrâsına çevirir.

II.4. Sahrâ-yı Hoten/ Sahrâ-yı Hıta/Hata: Aşağıdaki beyitlerde misk ceylanının yetiştiği coğrafyanın kast edildiği açıktır. Hoten–Hıta/sahrâ genel olarak müşg/misk ve ahu kelimeleri birlikte kullanılmıştır. Şair kementle bağlanmış bir ceylanı ya da güzeli görünce aklına hemen Hoten sahrâsı gelir:

Hoten sahrâsı midur Ravziyâ bu

Giriftâr olmuş ol âhû kemende (Aydemir 2009: 317)

Ey Ravzî, bu Hoten sahrâsı mı; o ceylan kemende tutulmuş/yakalanmış.

Kimi zaman aşağıdaki beyitte olduğu gibi Çin ve Hoten kelimelerinin sahrâ ile birlikte coğrafi bir ismi nitelemek için kullanıldığı görülür. Çin ü Hoten sahrâları misk ceylanını hatırlatmak için birlikte zikredilmiştir:

Ol âhû gözlerün ol kâkül-i müşgîn hayâliyle

Gönül vâdileri Çin ü Hoten sahrâlarından (Yazıcı: 196)

O ceylan gözlerin, o müşk kokulu perçem hayaliyle gönül vadileri Çin ve Hoten sahrâlarındandır.

Münîrî, seher vakti ah oklarının korkusundan sevgilinin (Çin Ceylanı) Hoten sahrâsına kaçtığını söyleyerek Hoten sahrâsını coğrafi bir isim olarak gerçek manasında kullanmıştır:

Gördi hergiz yire düşmez atduğun tîr-i seher

Düşdi sahrâ-yı Hıtâya vehm ile âhû-yı Çin (Ersoy: 240)

Çin ceylanı, seher vakti attığın okların asla yere düşmediğini görünce korkuyla Hıta sahrâsına düştü.

Sünbül-zâde Vehbî, güzeller Hata ceylanlarının soyundan geldiklerinden dolayı âşıklardan kaçtıklarını iddia eder:

Girizândır gazâl-i müşg-veş vahşetle 'âşıkdan

Hat-âverler ki sahrâ-yı Hatâ âhûlarından (Yenikale 2012: 183)

Hıta ahularından olan yeni yetme güzeller âşıklardan misk ceylanı gibi kaçarlar.

Aşağıda Sahrâ-yı Hotan terkibi misk ve ceylan bağlamında ele alınmıştır. Saba yeli sevgilinin misk kokulu nefesi gibi güzel bir koku yayamaz:

Demünden zülf-i dilber gibi 'âlem müşk-bâr olmaz

Gerekse iy sabâ her gice sahrâ-yı Hotandan geç (Zülfe 2009:167)

Ey saba, her gece Hotan sahrâsından geçsen de dünya, senin nefesinden sevgilinin saçı gibi müşk kokusu saçmaz.

II.5. Sahrâ-yı cihan, sahrâ-yı âlem: Âlem, dünya anlamında kullanılan bu terkipte şairler türlü anlam oyunları sergilerler. Farkında olan bir ârif için dünya, bir çölden, bir meydandan, bir imtihan alanından ibarettir. Özellikle methiyelerde memduh övülürken onun dünya sahrâsını adaletle doldurduğu ifade edilir:

Hân-ı emn üzre te'adi mekesi açmadı bâl

Sît-i 'adlünle şeref bulalı sahrâ-yı cihân (Tarlan 1992: k.16)

Dünya sahrâsı adaletinin şöhretiyle şeref bulduğundan beri düşmanlık sineği güven sofrası üzerinde kanat açmadı/uçmadı.

Kimi beyitlerde sahrâ kelimesi yerine deşt kelimesi kullanılır:

Dem-i a'dâ ile deşt-i cihânı lâle-zâr itdi

Sipâh-ı berk-reftâr-ı Tatârûñ tîr-bârânı (Küçük 1994: 35)

Tatar'ın şimşek atılışlı askerlerinin ok yağmuru düşman kanları ile dünya meydanını/ova/çöl lale bahçesi etti.

Sahrâ-yı âlem terkiibi de cihan, dünya anlamındadır.dünya bir av sahrâsına teşbih edilir. Dünyada altının, paranın elde edemeyeceği av yoktur:

Çeler sahrâ-yı 'âlemde şikârı

Tutanlar elde şâhîn gibi altun (Selçuk 2009: 202)

Elde şahin gibi altın tutanlar âlem sahrâsından avı çelerler.

Selikî ve Vusûlî divanlarından alınan aşağıdaki beyitlerde "âlem sahrâsı" terkiibi dünya ovası, ya da doğrudan dünya anlamında genişlik ifade etmek için kullanılmıştır:

Sirişküm yer komadı cûlara sahrâ-yı 'âlemde

Şikâyet etmege deryâya oldılar revân yer yer (Zülfe 2009: 217)

Gözyaşım, dünya sahrâsında ırmaklara yer bırakmadığından (ırmaklar) yer yer akıp şikâyet etmek için akıp denize daldılar.

Bahâr erse yine sahrâ-yı 'âlem lâlezâr olsa

Dil-i dîvânemüñ dağ-ı nihânı âşikâr olsa (Taş: 163)

Bahar erse yine dünya ovasının lalerle dolduğunu görsek, deli gönlümün gizli yarası ortaya çıksa.

II.6. Sahrâ-yı felek: Gökyüzü, klasik şiirde türlü anlamlarla yer alır. Felek sahrâsı, gökyüzünün genişliğini belirtmek için sık kullanılan terkiplerdendir:

Bir hilâl-ebrû gamıyla kâmetüm etdüm kemân

Tîr-i âhum menzilin sahrâ-yı eflâk eyledüm (Başpınar 2008: 477)

Hilal kaşlı bir güzelin üzüntüsüyle boyumu keman ettim, ahımın okunun menzilin gök sahrâsı eyledim.

II.8. Sahrâ-yı Kaynag: Nigârî'nin aşağıdaki mısralarında sahrâ kelimesi yine bir yer ismi olarak kullanılmıştır. Azerbaycan'daki Kaynag sahrâsı diye bir yerden söz edilmiştir:

Karabağdan ırağ degül maralım
Sahrâ-yı Kaynagda oynar gazâlim
Karakaşlı ilinde Şîrîn misâlim
Şâm u seher çeker intizârımı (Bilgin 2011: 589)

II.8. Sahrâ-yı rezm: Savaş meydanı. Kesilen başlar ve dökülen kanlarla savaş meydanı lalelerle dolu bir ova gibi tahayyül edilir:

Bu kanlu başlar ile cihân lâlezâr olup

Sahrâ-yı rezmi itdi yine nev-bahâr feth (Avşar: k.2)

Bu kanlı başlar ile dünya lalelik olup ilkbahar yine savaş meydanını feth etti.

II.9. Sahrâ-yı ıyd: Bayram yeri, bayram alanı. Bayram alanının görünümü şairlere türlü hayaller kurmaya zemin hazırlar:

Meclisünde görinen yir yir degül zerrîn kadeh

Nergis ü güllerle zeyn olmuş yine sahrâ-yı 'ıyd (Avşar: k.3)

Meclisinde yer yer görünen altın kadeh değil, nergis ve güllerle yine bayram alanı süslenmiş

Güzellerin giydikleri rengareng elbiseler bayram yerini lale bahçesine çevirir:

Nakş-ı gün-â-gün-ı 'aks-i câme-i hûbân ile

Döndi sahn-ı lâlezâra kûşe-i sahrâ-yı 'ıyd (Harmancı: k.19)

Güzellerin rengârenk desenli elbiseleri ile bayram meydanı lale bahçesine döndü.

II.10. Sahrâ-yı gülistân: Gülistan sahrâsı, Gül bahçesi. Nigârî, sözü edilen terkibi gülbahçesi meydanı anlamında kullanmıştır:

Gül-geşt-i revânımdan ırağ itme şarâbı

Şâd-âb eyle sahrâ-yı gülistânımı yâ Rab (Bilgin 2011: 56)

Allahım, gülbahçesi gezintimden şarabı eksik etme, gülbahçesi sahrâmı. suya kandır, taze eyle.

II.11. Sahrâ-yı sahâif: Kitap sayfaları. Kâğıt üzerinde yazı yazan kalemin görüntüsü şaire aşağıdaki tasviri yaptırıyor:

Kıl zevâl-i müfsidine secde-i şükr ey kalem

Gezme sahrâ-yı sahâ'ifde mugaffil ser-serî (Kurtoğlu 2004: 359)

Ey kalem bozguncusunun zevaline, yok oluşuna şükür secdesi kıl, sayfalar düzlüğünde gaflet içinde serseri gezme!

II.12. Bâzâr-ı sahrâ: Sahrâ pazarı mecazi anlamda, çimenlik anlamında kullanılmıştır. Genel olarak çimen düz alanlara ekilir. Şair çimenliği atlas kumaşa teşbih etmiştir:

Bir yeşil atlas durur bâzâr-ı sahrâda çemen

Nergis olmuşdur anun üstinde zer tamğâ yine (Avşar: k.30)

Sahrâ pazarında yine çimen üzerinde nergisin altın damga olduğu bir yeşil atlastır.

III. Sahrâ Kelimesinin Dinî Tasavvufî Anlamlı Terkiplerde Kullanılması

III.1. Sahrâ-yı bihişt: Cennet meydanı, cennet alanı, ovası. Şair Allah'ın yardımıyla günah dağlarının cennet bahçelerine dönüşeceğini söyler:

Olmış tatalum çehre resâ kûh-ı me'âsî

Sahrâ-yı bihişt eyler anı zûr-ı 'inâyet (Bilkan 1997: 472)

Günah dağının yüz gösterdiğini farz edelim; (ilâhî) yardım gücü onu cennet sahrâsı eyler.

III.2. Sahrâ-yı kader: Kader alanı, kaderin etki alanı. Kader gibi soyut bir kavramın etkisinin genişliğini anlatmak için "sahrâ-yı kader" terkihi kullanılmıştır. Kader alanı, kaderin tesir sahası:

Tengdür yekke-süvâr-ı nighün küştesine

Sahn-ı sahrâ-yı kader sâha-i meydân-ı kazâ

Senin bskışının usta binicisinin öldürdüklerine, kader sahrasının ve kaza meydanının sahası dardır. (Üzgör 1991: 320-321)

III.3. Sahrâ-yı fenâ, sahrâ-yı adem: Sözlük anlamı yokluk, hiçlik olan fena, tasavvuf terimi olarak da "Kulun fiilini görmemesi halî" (Uludağ 2005:134) anlamındadır. Dünya fanidir, sonu yokluktur. Bu sebeple şairler dünyayı bir fena/yokluk çölü olarak tasavvur edip nitelemişlerdir. Bâkî, terkihi dünya anlamında kullanarak Kanûnî'nin zaferlerine şu beyitle atıfta bulunur:

Deşt-i fenâda mürg-i hevâ turmayup konar

Tıgûñ Hudâ yolında sebîl itdi kanları (Küçük 1994: 79)

Yokluk çölünde(dünyada) heva kuşu durmadan konar, kılıcın Allah yolunda kanları sebîl edip akıttı.

Fena sahrâsı, şairin yolu üstende duran bir yağından ibarettir. Şair, mana âleminde Mecnun ve Vâmık ile fena sahrâlarında gezdiğini söyler:

'Âlem-i ma'nîde seyr itdüm fenâ sahrâların

Vâmık-ı âşüfte vü Kays-ı 'adem-peymâyile (Bayak 2013: 157)

Mana âleminde yokluk çölleri çalgın Vâmık ve yokluk vadisini gezen Kays ile gezdim.

Sahrâ-yı adem: Yokluk anlamına gelen adem kavramı da "fenâ" kavramı gibi çok kullanılır. Tasavvufta adem, "Mâsivâ, zulmet, şer, batıl, çirkin" manalarında kullanılır (Uludağ 2005:22). Dünya, fani oluşu sebebiyle adem sahrâsı olarak isimlendirilmiştir:

Eylemişlerdi Beyânî 'azm-i sahrâ-yı 'adem

Leşker-i ezhâr yer yer âşikâr oldı yine (Başpınar 2008: 591)

Ey Beyânî, yokluk ülkesine sefer eden çiçek orduları yer yer yeniden görünmeye başladı.

İnsan, dünyada tuzağa düşmüş av olarak düşünüldüğünden dünya bir yokluk çölü olarak görülür.

Dâme düşmüş bir şikârim ki adem sahrâsına

Menzilimden her taraf açmış ecel biñ pencere (Akyüz vd. 1990:255)

Yokluk sahrâsında tuzağa düşmüş bir avım. Menzilimden her tarafa ecel bin pencere açmış.

Adem (yokluk) sahrâsı olarak tasvir edilen dünya, ebedi hayata binbir zahmetle ulaştırılan bir yoldur:

‘Adem sahrâları içre çeküp çok zahmet-i râhı

İrüp mülk-i vücûda istedüm çok yirde sen şâhı (Erdoğan 2011: 234)

Yokluk çölleri içinde birçok yol zahmeti çekip varlık ülkesinde birçok yerde sen şâhı aradım.

Ölüm veya kabir de şair için bir adem sahrâsıdır:

Mekteb-i ‘irfânda itdirüp ifnâ-yı vücûd

Âhır itdi anı ser-gerdân-ı sahrâ-yı ‘adem nümâ (Yağcı 1993: 144)

İrfan mektebinde varlığı yok edip sonunda onu yokluk sahrâsının başı dönmüşü etti.

III.4. Sahrâ-yı ebed: Sonsuzluk sahrâsı, “Allah’ın sıfatı olarak ebed, sonsuz olarak yaşayan, ölümü olmayan” anlamına gelir (Karagöz 2010:131) Sonsuzluk da bir sahrâyâ benzetilir. Şair, ebedi âlemi sahrâ-yı ebed terkibi ile ifade eder. Aşağıdaki beyitten “cennet ovası” anlamı çıkarılabilir:

Vasluñdan ırag eyleme sahrâ-yı ebedde

Gönlümde ezelden budur ey dost temennâ (Aydemir 2000: 175)

Ebed sahrâsında (cennette) bizi kavuşmandan uzak tutma, ey dost ezelden beri gönlümde dileğim budur.

III.5. Sahrâ-yı vahdet: Birlik anlamına gelen vahdet, insanın varması gereken bir inanç durağıdır. Birlik anlamına gelen vahdet tasavvufta, “Gerçek anlamda bir olan Cenab-ı Hak’tır” (Cebecioğlu 2009:681), “her şeyi bir olarak ve bir içinde, nesnelere Allah ile görmek” manalarına gelir (Karagöz 2010:677). Aşağıdaki beyitte birlik ovası anlamında kullanılmıştır:

Gubâr-ı vahşet olmaz dâmen-i sahrâ-yı vahdetde

Selâm eyler bu deştün kebki bâze iştiyâk üzre (Bilkan 1997: 1027)

Birlik sahrâsının eteğinde vahşet tozu olmaz, bu ovanın kecliği doğan kuşuna selam eyler.

III.6. Sahrâ-yı kıyâmet, sahrâ-yı mahşer: Kıyamet sahrâsı, kıyamet meydanı. Kıyamet ölümden sonra dirilmek anlamına gelir, “Yüce Allah ezelde takdir ettiği zaman gelince, dünyadaki bütün canlıların ölmeleri, sonra bütün ölmüşlerin Allah tarafından diriltilmeleri, mahşer yerinde toplanmaları, hesaba çekilmeleri” (Karagöz 2010: 378) dir. Haşmet, sevgilinin kıyamet sahrâsının, yani güzellik meydanının servisi olduğunu bu terkibi iki kez kullanarak ifade eder:

Anun âşüftegânı sâyesinde haşr olur Haşmet

O zîbâ kad-i bâlâ serv-i sahrâ-yı kıyâmetdir (Arslan vd. : g.57)

Haşmet onun aşüfteleri sayesinde haşrolur; o güzel, uzun boy kıyamet ovasının servisidir.

Bu beyitte kıyamet kelimesinin güzellik anlamı olduğu da unutulmamalıdır.(Bu, hakemin isabetle eklediği nottur)

Sâyesi şûriş-nümâ-yı rûz-ı mahşer Haşmetâ

Serv-i sahrâ-yı kıyâmetdir kad-i dil-dârımız (Arslan vd. : g.99)

Ey Haşmet, onun gölgesi mahşer gününe kargaşa düşürücüdür. Sevgilimizin boyu kıyamet (güzellik) sahrâsının servisidir.

Kâtip-zâde Sâkib da Haşmetle hemen hemen aynı manada kullanmıştır sahrâ-yı kıyâmet terkinini:

Teng ola bu reftâr ile ol serv-i revâna

Ger cilvegeh-i nâz ola sahrâ-yı kıyâmet (Kırbiyık 1999: 218)

O salınan serviye kıyamet(güzellik) sahrâsı naz cilvegahı olsa bu gidişle dar gelir.

Sahrâ-yı mahşer: Mahşer meydanı. Mahşer, kıyamette ölenlerin dirilip toplanacakları yer. Fuzûlî için cünûn çölü mahşer meydanıdır, zira orada bütün mecnun âşıklar toplanmıştır:

Ey Fuzûlî cem' olur peyveste el nezzâreme

Arsa-i deşt-i cünûn sahrâ-yı mahşerdir bana (Akyüz vd. 1990: 138)

Ey Fuzûlî, cünun çölünün meydanı halkın toplanıp beni seyrettiği bir mahşer alanıdır.

Fehîm-i Kadîm, dünyayı mahşer sahrâsına teşbih eder:

Cihân sahrâ-yı mahşer lîk hurşid-i kıyâmet yok

Meger feryâddan fark oluna efrâd-ı insânî (Yağcı 1993: 72)

Dünya mahşer meydanı fakat kıyamet güneşi yok; meğer insan fertleri feryattan fark olunsun.

III.7. Sahrâ-yı kesret: Çokluk sahrâsı. Tasavvufta kesret, “Bir olan Hakk’ın isim ve sıfatlarıyla tecelli edip çokluk halinde görülmesi” dir. (Uludağ 2005: 213) Şair, sevgilinin yüzünü birçok “esma-i hüsnâ” tecellisine mazhar olduğu için kesret sahrâsı olarak nitelemiştir:

İçi ‘ummân-ı vahdetdür yüzi sahrâ-yı kesretdür

Yüzün gören görür agyâr içinde yâr olur peydâ (Erdoğan 1998:5)

İçi birlik denizi, yüzü çokluk sahrâsıdır/ovasıdır. Yüzünü gören yabancılar/rakipler içinde sevgilinin görüldüğünü görür.

III.8. Sahrâ-yı lâ-mekân: Yere ihtiyaç duymayanın mekânsızlık sahrâsı, meydanı anlamına gelen bu teşbih daha çok tasavvufî anlamlar için kullanılır: “Mekâna ihtiyacı olmayan. Allah. Mekân maddi şeyler için söz kousudur. Allah, melekler ve ruhlar mekâna ihtiyaç duymaz; diğer bir ifadeyle mana ve ruhlar âlemi mekânsızdır, lâmekândır.” (Uludağ 2005: 227) Şiirlerde mana âlemi, ahiret âlemi manalarında kullanılır. La-mekân sahrâsı ruhların ve meleklerin sahrâsı, alanı olarak anlaşılabilir:

Nâleñi gûş iden safâ bulsun

Ney-zenûñ beñzi reşk ile solsun

Şeh-perûñ sıytı ‘âleme tolsun

Cilvegâhuñ fezâ-yı kuds olsun

'Azm-i sahrâ-yı lâ-mekân eyle (Aydemir 2000: 221)

İniltini duyan sevinsin, ney üfleyenin/eğri bakışının benzi solsun, kanadının sesi dünyaya dolsun, dolaştığın kuds fezası olsun, mekânsızlık sahrâsına yönel/git.

Aşağıdaki beyitte, nefsi tamamen terbiye ederek ölmeden ölmek anlayışı lâ-mekân sahrâsına ikbal çadırını kurmak olarak ifade edilmiştir:

Hayme-i ikbâli darb it lâ-mekân sahrâsına

Bir tinâba sâha-i imkânda yokdur ittisâ (Bilkan 1997: 735)

İkbal çadırını lâ-mekân sahrâsına kur; imkân sahrâsında bir çadır ipine genişleme yoktur.

III.9. Sahrâ-yı velâyet: Velâyet/ermişlik sahrâsı. Ermişlik, hali, ermişlik âlemi anlamında kullanılan bir terktir. Velilik, ermişlik kavramlarını anlatmak için şairler velayet sahrâsı terkinini çok az da olsa kullanmışlardır. Velâyet, "Hakk'ın kulunu, kulun Mevlâ'sını dost edinmesi. Allah ile kulu arasındaki karşılıklı sevgi ve dostluk" (Uludağ 2005: 378), "velilik, ermişlik, Allah dostu olmak, dostluk, sadakat, başkası üzerinde söz ve tasarruf hakkı" (Karagöz 2010:690) manalarına gelir. Velilik dünyasında mertebeler vardır. Bunların başında evlad (dört büyük veli) gelir:

Dilerün yâ ilâhî cümlesinden olasin râzı

Çü sahrâ-yı velâyetde buları eyledüñ evtâd (Kavruk vd. 2009: 22)

Allah'ım, velayet sahrâsında evlad ettiğin bunların hepsinden razı olmanı dilerim.

III.10. Sahrâ-yı imkân: İmkân sahrâsı, olabilirlik, varolunabilirlik âlemi, bu dünya. Kimi şiiirlerde şair, düşünce ve duygularını kelimelerin terimleri ile açıklar. Bunu yaparken de sahrâ kelimesinin çeşitli çağrışımlarından yararlanır. Bu kavramlardan biri "imkân"dır. Kelam ilminde "Varlığı veya yokluğu zatına nisbetle eşit olma" (Topaloğlu vd. 2010: 155) anlamına gelen bu terim şiiirlerde "sahrâ-yı imkân" terkininde kullanılmıştır. Yani olabilmesi ve olmaması aynı derecede mümkün ola şeylerin çerçevesinde olan demektir. Sahrânın donanması, süslenmesi tamamen meşiet-i ilahiyeye bağlıdır. Şair, miraç mucizesini anlatırken Hz. Peygamber'in imkân sahrâsını Allah'ın lutfuyla aşip Sidre'den geçtiğini ifade eder.

Vücûd-i nâzeninün çekdi âgûşa mahabbetle

Geçürdi sidreden tayy eyledi sahrâ-yı imkânı (Kutlar 2004: 35)

Nazenin vücudunu sevgiyle kucağına çekti, sidre'den geçirerek imkân sahrâsını aşip geçti.

Şair, memduhunu överken mübalağanın sınırını oldukça genişleterek imkân sahrâsının bile himmetine dar geleceğini iddia eder:

Degildir tevsen-i gerdûn-ı dîn istablına lâyık

Begenmez şehsüvâr-ı himmeti sahrâ-yı imkânı (Yenikale 2012: 92)

Aşağılık felek atı, ahırına layık değildir, himmetinin şahane binicisi imkân sahrâsını beğenmez.

III.11. Sahrâ-yı hayret, sahrâ-yı tahayyür: Hayret etme sahrâsı, hayret etme meydanı. Tahayyür terimi tasavvufta, “Arapça, hayrete düşmeği ifade eder. Matlubuna ulaştığı sırada ârif kişilerin kalbine inen şey... Tahayyür önce vuslat, sonra fakr, sonra da şaşkınlığa düşmek şeklinde ortaya çıkar.” (Cebecioğlu 2009: 622), “Allah’ı tanıyan ancak bunu ifade edemeyen ârifin yaşadığı hal” (Karagöz 2010: 249) anlamında kullanılır. Lebîb, âşğın Mecnun gibi hayret sahrâsına düşmesini şöyle yorumlar:

Kays-ı sahrâ-yı tahayyür olmasın yâ n’eylesin

Şeh-nişinin seyr eden sahrâlara revzen-güşâ (Kurtoğlu 2004: 396)

Sahrâlara açık balkonunu seyreden Kays gibi tahayyür sahrâsına düşmeyip de ne yapsın?

Aşk, şairi hayret sahrâsında, hayret çölünde ikamete mecbur eder:

Eyledi aşkuñ beni sahrâ-yı hayretde mukîm

Bir yanı bâğ-ı ümîd bir yanı hem deryâ-yı bîm (Gürgendereli: 247)

Aşkın beni bir yanı umut bahçesi bir yanı korku denizi olan hayret sahrâsına yerleştirdi.

III.12. Sahrâ-yı tevellâ: Tevellâ sahrâsı. Hz. Peygamber’in âl-i abasına yani Hz. Ali, Fatıma ile Hasan ve Hüseyin’e sevgi duyanların bulunduğu inanaç topluluğu, meydanı, alanı veya şiirdeki ifadesiyle sahrâ-yı tevellâ, “Âl-i abâya sevgi duyma” durumudur (Cebecioğlu 209: 659):

Dîvânelerin mecma’ı sahrâ-yı tevellâ

Hem-demleri nây ile gazâlâne gazeldir (Bilgin 2011: 108)

Tevellâ sahrâsı arkadaşları ney ve ceylanca gazeller (olan) divanelerin toplandığı yerdir.

Tevella sahrâsında âşıklar kuruntularla uğraşmaz, Hz. Hüseyini Kerbela’da yalnız bırakan Kufeliler gibi kaçmaz:

Ey Mîr Nigârî ol sahrâ-yı tevellâda

Evhâm ile uğraşmaz ‘uşşâk gürîz itmez (Bilgin 2011: 181)

Ey Mir Nigârî, âşıkların kuruntularla uğraşmadığı, kaçmadığı tevellâ sahrâsında bulun.

Vahyî, tevellâ sahrâsının kahramanına şöyle seslenir:

Ol fâris-i sahrâ-yı tevellâya sezâdur

Ger eşheb-i ta’zîmine mîh olsa Süreyyâ (Taş 2004: 229)

O tevellâ sahrâsının kahramanının saygı atının Süreyya yıldızı çivi olsa yaraşır.

III.13. Sahrâ-yı taleb: İsteme, arama meydanı, yakarış meydanı. Tasavvufta, “ Matlûbu bulmak ve murada nail olmak için O’nu araştırma. Cüneyd’e göre , “taleb eden bulur” (men talebe vecede). Şibli’ye göre de (tam tersine) “bulan arar” (Uludağ 2005: 342) Bu terkipten maksat örneklerden anlaşılacağı üzere Allah’ı aramaktan geri kalmadığı, Allah’ın kendisini yakarmaktan men etmediği anlamında kullanılmaktadır. İnsanın dua etmesi de, edebilmesi de Allah’ın lütfudur:

Bir lahza ırağ olmadan ey Mîr Nigârî

Sahrâ-yı talebden bu ne himmet ne ‘ameldir (Bilgin 2011: 108)

Ey Mir Nigârî talep sahrâsından bir an bile uzak olmadan; bu ne himmet, bu ne (güzel) ameldir.

Sünbül-zâde Vehbî taleb sahrâsı terkiibini şu mısralarla açıklamaktadır:

Teşnegân-ı câha sahrâ-yı talebde şevk ile

Görünür ‘ayn-ı serâb ikbâl-i dünyâ mevc mevc (Yenikale 2012: 367)

Yukarıdaki beyitte talep sahrâsı ihtiras manasında kullanılmıştır..

Makam susamışlarına taleb sahrâsında şevkle dünyâ ikbali dalga dalga serabın ta kendisi görünür.

III.14. Sahrâ-yı hevâ: İstek, arzu sahrâsı. Nefsî istekler alanı, “Nefsin tabiatın gereğine meyletmesi, süflî cihete yönelik ulvî cihetten yüz çevirmesi. Şer’î ölçülere bakmaksızın nefsin hoşuna giden şeylere yönelmesi” (Uludağ 2005:165), “nefsin, akıl ve din tarafından yasaklanan kötü arzulara karşı olan eğilimi” (Karagöz 2010: 253) anlamındadır. Bu bilgi ışığında terkibe nefsin arzuları peşinde koşturma meydanı anlamı vermek mümkündür:

Gezme sahrâ-yı hevâyı dime yâ Hû yâ Hû

Âşık-ı sâdika ma’şûkdan akreb olmaz (Bilgin 2011: 194)

Heva sahrâsını gezme, ya Hu ya Hu deme; sadık âşika sevgiliden yakın olmaz.

III.1.15. Zühd sahrâsı: Günahlardan kaçınma keyfiyeti anlamında kullanılmıştır. İnsanî zevklere karşı koyup kendini ibadete verme anlamına gelen züh, tasavvufta,

“ahirete yönelmek, dünyaya doludizgin dalmamak; elde mevcut bulunsa bile gönülde mal ve mülk sevgisine yer vermemek demektir... Dünyayı tamamen terkedip çalışmayı bırakmak, dünya lezzetlerine sırt çevirip kuru ekmeği yiyerek aba giymek değil, lezzet verici şeyleri azaltmak, onlara dalmamak” olarak tarif edilir. (Karagöz 2010: 722)

Şair, aşağıdaki beyitte zühd sahrâsı tamlamasını zühd keyfiyeti, zühd hali anlamında kullanmaktadır:

Gıpta eyler tâ’atınûñ yirine dârû’s-selâm

Zühdi sahrâsı olupdur menzil-i Rûhu’l-Emîn (Avşar: 3)

İbadetinin yerine darû’s-selam (cennet) gıpta eder; (zira) onun zühdünün sahrâsı Cebrail’in menzili olmuştur.

III.1.16. Sahrâ-yı izzet: Değer, kıymet, yücelik, ululuk sahrâsı, saygı sahrâsı. Yücelik, saygınlık derecesi anlamında kullanılmıştır. Selik’in tevhidinden alınan aşağıdaki beyitte Allah’ın azamet ve ululuk derecesine yetişilemeyeceği vurgulanmıştır:

‘İzzetüñ sahrâsına ermez semend-i ‘akl-ı küll

Ger tek ü pû eylese anda hezârân mâh ü sâl (Zülfe 2009: 183)

Akl-ı küll atı binlerce ay ve yıl koşturup dursa onun izzetinin sahrâsına eremez.

III.1. 17. Sahrâ-yı kemâl: Olgunluk meydanı, olgunluk süreci, yetkinlik makamı. Kemâl, “Nefsânî vasıf ve sıfatlardan ve bunların eserlerinden münezze olmak. Bir türe ya zatı ya da sıfatları yönünden mükemmeliyet kazandıran şey.” (Uludağ 2005: 210) Fazilet ve erdem kişinin kemal vasıflarındandır. Şair, kendisini fazl ve kemal sahrâsının ankası olarak takdim ederken sahrâ kelimesini kemal isminin bir makamı, derecesi olarak kullanmıştır:

Ben ol 'ankâ-yı sahrâ-yı kemâl-i fazl u 'irfânem

Firâz-ı kulle-i kâf-ı kanâ'at âşiyânumdur (Harmancı: g.93)

Ben o fazilet ve irfan Kafının kulesinin ankasıyım, kanaat Kafi'nin kulesinin zirvesi benim yuvamdır.

III.18. Tekye sahrâsı: Tekke. Aşağıdaki beyit Mecnun'a göndermede bulunarak sahrânın kendisi için dervişlerin toplandığı bir tekke olduğunu iddia etmiştir:

Şimdi sahrâ tekyedür sohbetcidür abdâllar

Sâkiyâ söyünmesün yanar çerağî lâlenün (Avşar: g.202)

Şimdi kır, ova tekkedir; abdallar sohbetçidir. Ey sakî, lalenin yanar çerağı sönmessin.

III.19. Sahrâ-yı isyan: İsyân sahrâsı, isyan durumu anlamında kullanılmış bir terkiptir. İsyân sahrâsının gönlü susamışları, günahkâr insanlardır:

Hayât-efzâ olur dil-teşne-i sahrâ-yı 'isyâna

Zülâl-i şefkatîñ âb-ı bekâdır yâ Resûla'llâh (Yenikale 2012: 81)

Ey Allah'ın elçisi, şefkatinin berrak suyu isyan sahrâsının susamışlarına ölümsüzlük suyudur.

III.20. Sahrâ-yı lev denevtü: Yaklaşsaydım yanardım sahrâsı. Burada Cebrail'in miraçta gidebileceği son noktayı kast etmektedir: Yaklaşsaydım yanardım sözü

"İsrâ ve Mi'râc olayıyla ilgili, uzunca bir hadisten alınmadır. Bu olayın, "Sidretü'l-müntehâ (son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası) ya kadar olan yolculuk safhaları bilinmekte, oradan ötesi ile ilgili hiç bir rivayet bulunmamakta, tasvir ve beyâna sığmayan bir âlem (gayb âlemi) olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Muhammed'e bu yolculukta, adı geçen yere kadar Cebrail arkadaşlık eder, oradan öteye geçmesinin yasaklandığını bildirerek şöyle buyurur: "Bir parmak ucu daha öteye yaklaşsaydım yanardım." (Tercîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, (ikinci baskı, 10/73)." (Yılmaz 1992: 111-112)

anlamına gelmektedir. Bu terkipte şair, "lev denevtü" makamını, meydanını kastederek. Hz. Peygamber'in üstünlüğünü anlatmak istemiştir:

Sahrâ-yı lev-denevtüden idüp revân güzer

Seyrân-geh oldı sen şehe menzilgeh-i denâ (Ersoy: 149)

(Ey Peygamber), lev-denevtü sahrâsından geçip giderek sen şaha dena menzili gezinti yeri oldu.

III.21. Sahrâ-yı hatâ: Günah sahrâsı, günah yolu anlamında mecazi bir anlam taşıyan bu sözle şair Allah'tan yardım dilemektedir:

Âşüfte-i sahrâ-yı hatâ eyleme yâ Rab

Şehrâh-ı mahabbet reh-i ekberden ayırma (Bilgin 2011: 345)

Ya Rab, (beni) hata sahrâsının aşüftesi eyleme, aşk ana caddesinden en büyük yoldan ayırma!

III.22. Sahrâ-yı cezâ: Ceza günü sahrası, yani haşir meydanı kast edilmektedir. Azap sahrâsı, cehennem. Şair, günahlarından dolayı azaba uğratılmaması hususunda Allah'a yakarmaktadır:

Leb-teşne-i sahrâ-yı cezâ itme ilâhî

Kesme ümîdim sâkî-i Kevserden ayırma (Bilgin 2011: 345)

Allah'ım (beni) ceza gününün dudağı susamışı eyleme, Kevser sakisinden (Hz. Muhammed) umudumu kesme.

III.23. Sahrâ-yı sır: Sır sahrâsı. Sır, “kalbde bulunan Rabbânî bir latîfedir. Ruh sevginin, kalb ma'rifetin, sır da müşahedenin mahallidir. Rûhânî bir nur olup, nefsin hâletidir. Sır olmaksızın nefis, iş yapmaktan aciz kalır.” (Cebecioğlu 2009: 569) Hakîkî aşağıdaki beyitte kalbinde sırların tecellisini ifade etmektedir:

İrdi şeh-i şâhinşehân pür oldı leşker-gâh-ı cân

Sahrâ-yı sır taht-ı revân toldı kamu ʔabl u 'âlem (Boz 2007: 603)

Şahlar şahı ulaştı, can ordugâhı doldu, sır dünyası taht-ı revan; her taraf davul ve bayrak doldu.

III.24. Sahrâ-yı vücûd: Beden çölü, insanın cismi. Aşağıda birr savaş sahnesinin canlı tasviri yer almaktadır:

Perçem-i tâvûs-ı nîzenden yetişmegin sabâ

Oldı sahrâ-yı vücûd-ı düşmenünde bâd-ı sem (Ersoy: 182)

Saba, mızrağının tavusunun perçeminden yetişmekle düşmanın vücut sahrâsında zehir yeli oldu.

Selîkî'nin beytinde vücut sahrâsı varlık/doğma anlamında kullanılmıştır. Şair, kendisinin Mecnun'dan çok önce âşık olup cünun sahrâsına düşmüş olduğunu iddia etmektedir:

Dahî sahrâ-yı vücûda basmadın mecnûn ayak

Yapmış-ıdî başuma murg-ı mahabbet âşiyân (Zülfe 2009: 241)

Mecnun henüz varlık sahrâsına ayak basmadan başıma aşk kuşu yuva yapmıştı.

IV. Sahrâ Kelimesinin Aşk Bağlamında Kullanılması

IV.1. Sahrâ-yı kalb, sahrâ-yı sîne, sahrâ-yı dil (gönül/dil sahrâsı): Kalb de işlevi itibarıyla bir sahrâyı, ovaya benzetilir. Küçüklüğü ile beraber kapsamının son derece geniş oluşu şaire zengin çağrışımlar için fırsatlar doğurur. Kalb âlemi, gönül dünyası anlamında kullanılan “sahrâ-yı kalb” uçsuz bucaksız genişliğe sahiptir:

Teşmîr-i sâk-i himmet idüp şâhid-i hayâl

Sahrâ-yı kalbi gezdi ser-â-ser bilâ-hudûd (Kutlar 2004: 254)

Hayal güzeli himmet ayağını sıvayıp kalb sahrâsını sınırsız baştanbaşa gezdi.

Nâbî, kalb sahrâsını aşk askerlerinin ordugâhı olarak tasavvur etmiştir:

Sultân-ı gam nişîmen idelden derûnumı

Sahrâ-yı kalbe leşker-i sevdâ gelür gider (Bilkan 1997: 624)

Gam sultanı içime yerleştiğinden beri kalb sahrâsına aşk askeri gelir gider.

Sahrâ-yı sîne: Sine sahrâsı. Kalbi, gönlü barındırdığı için mecaz-ı mürsel yoluyla bu iki maddi/manevi organı ifade etmek üzere “sine” kelimesi klasik şiirde çok kullanılır:

Dögündüğüm cefâ taşı vü halkun seng-i ta'nıyla

Benüm sahrâ-yı sînem şimdi olmuşdur temâşâlık (Kılıç: g.77)

Benim sine sahrâm cefa taşlarıyla dövünmem ve halkın kınama taşlarından dolayı şimdi temaşalık/seyirlik bir ovaya dönmüştür.

Behiştî'nin aşağıdaki beytinde sine sahrâsı terkibi yine gönül dünyası anlamında kullanılmıştır:

Sine sahrâsına yagdırmağa bârân-ı gamı

Kıt'a-i ebr-i belâdur kararan kaş degül (Aydemir 2000: 401)

(Yüzümde) kararan kaş değil, sine sahrâsına gam yağmuru yagdırmaya bela bulutudur.

Beyânî'nin beytinde ise sahrâ ve fezâ kelimesi aynı anlamda kullanılmıştır. Gönül fezası veya sahrâsı anlam olarak gönül, daha geniş ifadesiyle gönül âlemini ifade etmektedir:

Fezâ-yı sine sultân-ı belânuñ hayme-gâhıdur

Hıyâm-ı leşker-i derd ü elem sahrâyı tutmuşdur (Başpınar 2008: 289)

Sine sahrâsı bela sultanının çadır yeridir, çadırıdır; derd ve elem ordusu ovayı tutmuştur.

Gönül/dil sahrâsı (sahrâ-yı dil): Gönül, insanı insan eden manevi tarafıdır. Sevgi ve merhametin merkezidir. Aşk ve muhabbetin mayalandığı yerdir. Soyut bir kavramdır. Şairlerin dilinde en fazla gezen bir kelime, bir kavramdır. Allah, kâinata sığmaz ama mümin kulunun kalbine sığar. Bu bakımdan insanın en önemli yanısıdır. İlahi tecellinin mahallidir. Şairler bu genişlikten dolayı gönül sahrâya benzetir ve gönül sahrâsı tamlamasını kullanırlar:

Her tîr-i belâ kavs-i kazâdan k'ola nâzil

Sahrâ-yı dil-i ehl-i vefâdur aña menzil (Küçük 1994: 284)

Kaza yayından gelen her bela okunun menzili vefa ehlinin gönül sahrâsıdır.

Şair, "Su kasidesi"nde sevgilinin okunun ucunu, kalbindeki çöl susuzluğunu gidermek için arar, daha doğru bir ifade ile ayrılık derdi gönülünü bir çöl susuzluğu içinde kavurmuştur:

İste peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin it

Susuzam bir gez bu sahrâda menüm'çün are su (Akyüz vd.1990: 31)

Ey gönül okunu ara, ayrılığında şevkimi sakinleştir; susuzum bu çölde bir kez benim için su ara.

Ravzî, sahrâ-yı dil terkibi ile aşağıdaki iki beytinde gönül, gönül dünyasını kastetmiştir:

Sahrâ-yı dile şevket ile kurdı otagın

Dârâ-yı kader kadr-i cihân-gîr-i mahabbet (Aydemir 2009: 137)

Kader Darası, dünyayı tutan aşkın kıymeti otağını ihtişamla gönül meydanına kurdu.

Sine sahrâsını pür-dâg iden abdâl-sıfat

Ravziyâ eyleye mi lâle-i hamrâya nazar (Aydemir 2009: 200)

Ey Ravzî, sine sahrâsını abdal gibi yaralarla dolduran acaba kırmızı laleye bakar mı?

Fehîm ve Nâbî de bu terkibi Ravzî ile aynı anlamda kullanmışlardır:

Pûyende-i sahrâ-yı dilüz âteş-i 'aşkı

Pür-şu'le iden bâd-ı ser-i dâmenümüzdür (Üzgör 1991: 452-453)

Biz gönül sahrâsında koşuşturmaktayız, aşk ateşini alevle dolduran eteğimizin ucunun yelidir”

Sahrâ-yı dilde gerd-i sipâh-ı hayâl-i yâr

Çeşm-i ümidi rûşen ider tûtîyâ kadar (Bilkan 1997: 572)

Gönül sahrâsında sevgilinin hayalinin tozu, ümit gözünü aydınlatan tutiyadır.

Nâfe denlü yer kazâ-yı dilde hâli var mıdır

Şöyle tutmuş âhû-yı çeşm-i bütân sahrâmuzı (Akpınar 2012: 292)

Put gibi güzellerin göz ceylanları gönül sahrâmuzı öyle doldurup kaplamış ki, gönül kazasında göbek kadar bir yer var mıdır?

IV.2. Sahrâ-yı firâk: Firak sahrâsı, ayrılık sahrâsı, ayrılık çölü; ayrılığın kavurucu ateşi, yürek yakıcı yalnızlığı anlamında kullanılmıştır. Ayrılık duygusu klasik şiirimizin en önemli temalarından biridir. Şair, ayrılığı, etkisinden dolayı ovaya ya da çöle benzetir:

Ferâmûş eyleme bûy-âverî-i zülf-i cânânı

Sabâ ser-geştedür ‘uşşâk sahrâ-yi firâk üzre (Kutlar 2004: 368)

Ey sabâ, ayrılık sahrâsında âşikların başı dönmüştür, sevgilinin saçlarının kokusunu getirmemezlik etme!

IV.3. Sahrâ-yı hicran, sahrâ-yı hecr: Hasret, ayrılık çölü. Ayrılık acısının şiddeti sahrâ kelimesi ile ifade edilmiştir. Ayrılığın çöl sıcağı gibi yakıcılığını anlatmaya çalışır. Divan şairlerinin divanlarını dolduran en acıklı duygu ayrılıktır. Şairlerin divanlarının ruhunu sıksak ayrılıktan elem verici bir feryat, bir çığlık damlar:

Rahş-ı ‘ışka virmedi sahrâ-yı hicrân hîç za’f

Tâ kıyâmet imtidâdınca aña meydân gerek (Doğan 2006: 138)

Aşk atına ayrılık sahrâsı hiç zayıflık vermedi; ona kıyamete kadar uzayan bir meydan gerek.

Gurbetin tabii neticesi olan ayrılık klasik şiirin önemli temlerinden biridir.

Tutmışam Mecnûn gibi ‘âlemde vahşet halkdan

Hecr sahrâsı makâmum vâdi-i gam meskenüm (Erdoğan 2011: 342)

Mecnun gibi halktan vahşete düşmüşüm (bu yüzden) ayrılık sahrâsı makamım, gam vadisi meskenimdir.

Şairler özlemi bir çöle teşbih ederler, zira sevgilisiz her yer bir çölden farksızdır.

Geşt itme deşt-i hasreti âhuñla Bâkiyâ

Sayd-ı kemend-i âh olur âhû degüldür ol (Küçük 1994: 282)

Ey Bâkî, hasret çölünü ah edip gezme, o ah kemendi ile avlanabilen bir ceylan değildir.

Haber bilmege vasluñdan düşüb sahrâsına hecrüñ

Haberci âh-ı dil-sûzum gözüm yaşı ulag (Aydemir: 215)

Kavuşmandan haber öğrenmek için ayrılığın sahrâsına düşüp yürek yakıcı ahım haberci, gözyaşım ulak oldu.

Mostarlı Ziyâî, ayrılık çölünde nöbet bekleyen mecnun olarak sunar:

Leylî-i zülf-i nigârûñ biz dahı Mecnûniyuz

Kalmışuz yabanda sahrâ-yı firkat beklerüz (Gürgendereli: 199)

Biz de sevgilinin siyah saçının Mecnun'uyuz; yabanda ayrılık çölünü bekleriz.

IV.4. Sahrâ-yı gurbet: Gurbet çölü. Gurbetin şair ruhu üzerindeki etkisi sahrâ kelimesi ile dile getirilmiştir. Sevgiliden ayrı olan şairin aynı zamanda gurbette bulunmasını şair çöl kavramı ile ifade etmiştir:

Dil-i pür-derdümüş ser-menzili sahrâ-yı gurbetdür

Ceresdür nâleler feryâd-ı sînem kûs-ı rihletdür (Erdoğan 2011: 305)

Dertle dolu gönlümün menzili gurbet sahrâsıdır; inilteler çan, göğsüm göç davuludur.

IV.5. Sahrâ-yı nâ-murâdî: Muratsızlık sahrâsı, murada erememe durumu. Şair muradına erememeyi sahrâ/çöl teşbihi ile anlatmıştır. İnsanın isteklerine kavuşamaması durumunda yaşadığı ruh durumu, hayal kırıklığı ancak bu kelime ile duyulur hale getirilebilir:

Bu râh-ı ibtilâda dil-teşnegân-ı 'aşka

Sahrâ-yı nâ-murâdî deşt-i serâba benzer (Başpınar 2008:170)

Bu bağımlılık yolunda aşka gönlü susamışlara muradına ermemeçlik çölü bir serap ovasına benzer.

IV.6. Sahrâ-yı gam: Gam, keder, üzüntü sahrâsı... Keder, tasa, üzüntü anlamına gelen ve âşğın en önemli vasfını ifade eden gam, anlamı pekiştirmek için sahrâ ile birlikte kullanılarak karşımıza çıkar: Gam sahrâsı... Sevgiliyi ararken, özlerken karşılaşılan sıkıntıları gam sahrâsı tamlaması ile karşılamak şairin amacını daha etkili ifade etme aracı olarak dikkat çeker:

Yine pûyende-deşt ü vahşet-âbâd olmamız vardur

Yine sahrâ-yı gamda Kays-ı nâ-şâd olmamız vardur (Başpınar 2008: 285)

Bizim, yine vahşet çölünde gezip dolaşmamız vardır; yine gam çölünde mutsuz Kays/Mecnun olmamız vardır.

Gönül, gam çölünde kendini Mecnun gibi hisseder. Tasvir edilen manzara dikkat çekicidir:

Sahrâ-yı gamda dil ki belâ kûhsâridur

Peykân-ı dost sînede anuñ nigârıdur (Yakar 2009: 459)

Gam sahrâsında gönül bela dağıdır; sevgilinin okunun ucu sînede onun sevgilisidir.

Gam sahrâsında yalnız kalan âşğ sevgilinin gamze kılıcı öldürerek ona yokluk diyarının yolunu gösterir:

Sahrâ-yı gamda kalmış-ıdum tîguñ erişüp

Yoldaşlık etdi gösteriverdi fenâ yolın (Zülfe 2010: 160)

Gam çölünde kalmıştım, kılıcın yetişip bana yokluk yolunu gösterdi.

Âşık, gam sahrâsında dağılanan kalbi ile acılar içinde kıvrırır:

Âteş-i 'aşkuñla yakduñ sîneme dağ-ı belâ

Lâle-veş sahrâ-yı gamda dağ-dâr etdüñ beni (Başpınar 2008: 646)

Aşkın ateşiyle bağırma bela yararı yaktın, lale gibi gam çölünde beni dağladın.

Gam sahrâsı konusunda en ilginç teşbih Bursalı Rahmî tarafından yapılmıştır. Şair, kendisini gam sahrâsında Bursa şehrine benzetir. Gözyaşları ise bu şehirdeki Pınarbaşı gibi durmadan akar durur:

Vucûdum Rahmiyâ sahrâ-yı ğamda şehir-i Bursadur

Revân olup kesilmez san ki çeşmümdür Pınarbaşı (Erdoğan 2011: 387)

Ey Rahmî, vücudun gam çölünde Bursa şehridir, sanki Pınarbaşı durmadan kesintisiz akan gözümdür.

Aşağıdaki mısralar gam sahrâsında âşkın çektiği ıstırap etkili bir üslupla dile getirilmiştir:

Tîg-ı hecrüñ bu dil-i sad-çâki dâ'im dilmede
Hâr-ı sahrâ-yı ğamuñ dâmân-ı câna ilmede
Düzd-i ğamzeñ dirhem-i eşk-i revânı silmede
Devlet-i 'aşkuñda hubb-ı mâ-sivâ eksilmede
Şevk-i mihrüñ 'aşk-ı zülfüñ her gün efzûn olmada
Tâli'üm sa'd olmada bahtum hümâyûn olmada (Selçuk 2009: 93)

Ayrılık kılıcın bu yüz parça gönlü sürekli dilmede, gam sahrâsının dikenini can eteğine takılmada, gamze hırsızın akan gözyaşı dirhemlerini silmede, aşkın devletiyle masiva sevgisi eksilmede, sevginin şevki zülfünün aşkıyla her gün artmada, taliim mutlu olmada bahtım kutlu olmada.

IV.7. Sahrâ-yı mihnet: Aşkın neticesi merhametsiz azap, sıkıntı, eziyet çekmektir. Mihnet sahrâsı bu durumu en güzel açıklayan teşbihlerden biri olarak divanlarda yerini almıştır.

Nihâyet yok fezâ-yı mihnete sahrâ-yı bî-haddür

O deşte çok berîd-i bâdiye-peymâ gelüp gitdi (Başpınar 2008:637)

Mihnet fezasına sınır yoktur, o sınırsız bir çöldür; o çöle çölü aşan çok postacı gelip gitti.

Fuzûlî, kendisini gam çölü yolcularının kabile başkanı olarak takdim eder:

Benem ki kâfile-sâlâr-i kâr-bân-i ğamem

Müsâfir-i rehi sahrâ-yı mihnet ü elemem (Akyüz vd. 1990: 288)

Ben gam kervanının kervanbaşımı; sıkıntı ve elem sahrâsının yolcusuyum.

Beyânî aşağıdaki beyitte dünyayı bir mihnet çölü olarak tasvir ederken Mecnun'a remzen atıfta bulunur. Çölde bulunan insanın huzur bulamayacağını söyler:

'Aceb sahrâ-yı mihnetdür ki olmaz âdem âsûde

'Atş-ı germâya her demde serâbistân-ı gurbetdür (Başpınar 2008: 328)

İnsan bu şaşılması yokluk sahrâsında hiçbir zaman huzur bulamaz, zira sıcaklık susuzluğuna bir gurbet seraplığıdır.

IV.8. Vasl sahrâsı: Kavuşma ovası. Vasl sevgiliye kavuşma, ona erişmektir. Şairin en büyük dileğidir. Şair bir tezatla duygularını anlatır: erkek aslan ayrılık çölünde Mecnun gibi gezerken köpek sevgili ile seyrandadır:

Şir-i ner hicrân beyâbânında ser-gerdân gezer

Vasl sahrâsında seg seyrânda hoş âhû-y-ile (Aydemir: 206)

Erkek aslan ayrılık çölünde başı dönmüş gezer. Köpek, kavuşma sahrâsında ceylanla hoş gezintide.

IV.9. Sahrâ-yı aşk, sahrâ-yı mahabbet, sahrâ-yı şevk: Aşk sahrâsı, aşk çölü. Klasik şiirimizde en çok geçen teşbihlerden biri “aşk sahrâsı”dır. Şairler bu teşbihi aşkın acı ve ıstıraplarını dile getirmek için kullanır. Terkip âşıklık durumunu anlatmak içindir:

Düşmesün sahrâ-yı ‘aşk-ı yâra her bir bü’l-heves

Başına ‘aşk âdemüñ pehnâ fezâyı teng eder (Başpınar 2008: 244)

Her hevesli sevgilinin aşk sahrâsına düşmesin, zira aşk adamın başına geniş fezayı dar eder.

Edirneli Nazmî, aşk sahrâsında Mecnun gibi yerleştiğini iddia eder:

Olmuşuz sahrâ-nişîn-i ‘aşk Mecnûn gibi çün

Anda dûd-ı âhımızdur hayme vü har-gâhımız (Üst 2012: 1428)

Biz Mecnun gibi aşk sahrâsına yerleşmişiz; orada bizim çadırımız, çadır yerimiz ahımızın dumanıdır.

Haşmet, aşk çölüne düşmesinin Allah’tan olduğunu söyler. Aşk sahrâsı, âşıklık durumunu anlatmak için tercih edilmiştir:

Gönül Mecnûn gibi dil-beste olma zülf-i Leylâ’ya

Seni sahrâ-neverd-i ışk eden zîrâ Hudâ’dır hep (Arslan vd. : g.19)

Ey gönül, Mecnun gibi sevgilinin saçına gönül bağlama, zira seni aşk vadisine düşürüp gezdiren Allah’tır.

Nedîm’in aşk sahrâsı, bir gül bahçesini andırır; orada mecnun söğütler, divane ırmaklar vardır:

Böyle bî-hâlet değildi gördüğüm sahrâ-yı aşk

Anda mecnun bîdler divâne cûlar var idi (Macit 2012: 329)

Gördüğüm aşk sahrâsı böyle tatsız değildi; onda mecnun söğütler divane akarsular vardı.

Sahrâ-yı mahabbet: Aşk sahrâsı, aşk çölü. Hâletî gözyaşlarından aşk çölünün yeşerdiğini söyler:

Ben ol nâ-şâd-ı ‘ışkam Hâletî kim âb-ı eşkümden

Dem-â-dem sahn-ı sahrâ-yı mahabbet sebz ü hurremdür (Kaya 1996: 133)

Hâletî, ben gözyaşlarından aşk çölünün her zaman yeşil ve sevinçli olan o aşk mutsuzuyum.

Sahrâ-yı şevk: Şevk çölü. Aşk çölü. Özlem çölü. Sevgili ile buluşma arzusu. Allah’a kavuşma isteğini, özlemini (Uludağ 2005:333) ifade eder. Şevk kelimesi bu terkipte çok özleme anlamında kullanılmıştır:

Bulutlar yüğrişüp hâste gönüller üstine

Diler sahrâ-yı şevkünde yananlara ola sakka (Boz 2007: 59)

Bulutlar hasta gönüller üstüne toplanıp aşkının çölünde yananlara sakka/sulayıcı olmayı diler.

V. Sahrâ Kelimesinin Soyut Anamlı Terkiplerde kullanılması

V.1. Sahrâ-yı tevâfuk: Tevâfuk sahrâsı, uygun gelme durumu. Aşağıdaki beytin manasından yola çıkarak bu terkinin uyumluluk alanı, orta yol demek olduğunu söyleyebiliriz:

Re'yi kim bedraka-i semt-i mesâfât oldı

Açdı sahrâ-yi tevâfukda tarîk-i hemvâr (Kutlar 2004: 108)

Fikri mesafeler semtinin kılavuzu oldu, tevafuk sahrâsında uygun bir yol açtı.

V.2. Sahrâ-yi medh: Övgü sahrâsı, meydana. Övgü, medih bir alan olarak kabul edilerek bu vadi medih sahrâsı biçiminde ifade edilmiştir.

Endîşe bu matla'la ider tab'a ifâde

Sahrâ-yi medîhüñdeki 'acz-i cevelânı (Kutlar 2004: 126)

Düşünce, bu matla ile seni övme meydanındaki dolaşma aczini tab'a ifade eder.

V.3. Sahrâ-yi belel: Belel, "yaşlılık, ıslaklık, hastalıktan iyileşen, zafer, mihnet, keder, düşkünlük, mücadele, kavga" anlamlarına gelir. (Devellioğlu 2010: 93) Sahrâ-yi belel, yaşlılık dönemi anlamında kullanılmıştır. Yaşlılık döneminde insanın hareket alanı iyice daralır, güçten kuvvetten kesilir, dünya gözüne dar gelir. Şair bu durumu ifade etmek için yukarıda geçen terkibi seçmiştir:

Görinür deştgeh-i himmetine nisbet ile

Cevher-i lâ-yetecezzâ gibi sahrâ-yi belel (Kutlar 2004: 143)

Himmetinin genişliğine göre düşkünlük sahrâsı atom gibi görünür.

V.4.Sahrâ-yi tahayyül: Tahayyül sahrâsı. Beyitte bu terkip hayal sahrâsı, hayal genişliği, hayal gücü anlamında kullanılmıştır. Şair, hayal gücünün genişliğini sahrâ kelimesini terkipte kullanarak ifade etmiştir:

Düşdükde merâyâ-yi misâliyyeye 'aksi

Sahrâ-yi tahayyülde görindi nice suret (Kutlar 2004: 249)

Aksi, misali aynalara düştükçe hayal sahrâsında nice suretler göründü.

Aşağıdaki beyitte Vahî, sevgilinin yüzünün hayalinin kendisine ferah verdiğini "ferahı hayal etme sahrâsı" düçlü terkibi ile dile getirmiştir:

Sahrâ-yi tahayyül-i ferahda

Rûyuñ gibi gülsitân yokdur (Taş 2004: 328)

Ferahın tahayyül sahrâsında yüzün gibi bir gülbahçesi yoktur.

V.5. Sahrâ-yi nikât: Nükteler sahrâsı. Nükteli konuşmak, mısralarında nükteler gizlemek divan şairlerinin vazgeçemediği hususlardandır. Şair zekâ ve bilgi birkimini zarif nüktelerle ifade ederek maharetini göstermeye çalışır. Aşağıdaki beyitte böyle bir nükte gizlidir. Kalem içindeki kıvrımlı lifler ayağı bağlı olarak kabul edilmiş, şair duygularını ifade etmektedir.

Pîçide-pây-i lîka-i huşk-i devât olup

Bağlanmaya o çâpük-i sahrâ-rev-i nikât (Kutlar 2004: 254)

O nükteler sahrâsının hızlı yürüyücüsü divitin kuru lifinin ayağı kıvrılmış olup bağlan masın.

V.6. Sahrâ-yı selâmet: Salimlik, emnlik, korku ve endişeden uzak olma, kurtulma anlamlarına gelen bu kelime/kavram klasik şiirimizin kelime kadrosu içinde önemli bir yer alır. Aşağıdaki beyitte kelime kurtuluş diyarı olarak anlam kazanmıştır. Mecnun, kınanma taşlarından kurtuluş olmadığını anlayınca selamet sahrâsına sığınmıştır:

Halk içinde gördi yok seng-i melâmetden halâs

Vardı Mecnûn gitdi sahrâ-yı selâmetden yana (Aydemir 2000: 239)

Halk içinde kınama taşlarından kurtulmanın imkânsız olduğunu görünce Mecnun gibi gidip selamet çölünden yana gitti.

Şeyhülislâm Yahya, selamet sahrâsının gam ve dert dağlarından kaçacak, sığınacak yer olarak selamet sahrâsına yönelmiştir:

Sahrâ-yı selâmet eger olmazsa müyesser

Kûhsâr-ı gam u derd gibi taglarum var (Kavruk: 140)

Eğer selamet meydanı kısmet olmazsa gam ve dert gibi dağlarım vardır.

V.7. Sahrâ-yı heves: İstekler, hevesler, daha doğrusu gayrimeşru arzular, “heves sahrâsı” teşbihinde ifade edilir. Terkip aşağıdaki beyitlerde heves sahrâsı günah alanı olarak dikkat çekmektedir:

Vâdî-i emel cilve-geh-i ‘âşık-ı nâ-kâm

Sahrâ-yı heves mel’abe-i ehl-i hevâdur (Başpınar 2008: 266)

Emel vadisi, muradına erememiş âşıkın gezip tozduğu yerdir, heves sahrâsı ise heva ehlinin oyun yeridir.

Sahrâ-yı heves terkinin başıboş istekler peşinde koşma anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Edeb dairesinde bekleyen sevgiliye kavuşmaya liyakat kazanabilir:

Seyr-i sahrâ-yı hevesde gezme ey dil serserî

Vas-ı yâre lâıyk olur bekleyen kûy-ı edeb (Yenikale: 300)

Ey gönül, heves çölünü gezme arzusunda bulunma; edeb semtini bekleyen sevgiliye kavuşmaya layık olur.

Sevgilinin zülüfleri heves sahrâsında fitne askeridir. Vahyî, sahrâ-yı heves, heves dünyası anlamındadır:

Sipâh-ı fitne sahrâ-yı hevesde zülf-i çînüdüdür

Velî ğâretger-i sabr ol hat-ı ser der-kemînüdüdür (Taş 2004: 338)

Fitne ordusu heves çölünde senin saçının kıvrımıdır, fakat sabrı yağmalayan ayva tüylerinde pusuya yatmıştır.

V.8. Sahrâ-yı emel: İnsanların arzuları ve istekleri emel sahrâsı terkinde “arzu, umut dünyası” anlamında ifadesini bumuştur:

Ederdük geşt-i sahrâ-yı emel biz dahı dünyâda

Semend-i sîm-raht u zer-ligâm-ı kâm râm olsa (Başpınar 2008: 562)

Eğer gümüş takımlı, altın özengili istek atı bize ram olsa biz de dünyada emel sahrâsını dolaşırdık.

V.9. 1. Ömür sahrâsı: İnsan hayatının ifadesi olan ömür de şairler tarafından yerine göre çöl, yerine göre ova, kır anlamına gelen sahrâ kelimesi ile ifade edilmiştir. Bursalı Rahmî bu terkibi hayat anlamında biraz da karamsar duygularla kullanmıştır:

‘Ömr sahrâsında yok hâsil emel kiştinden âh

Rahmiyâ ber-bâd olur ‘âlemde bir gün hırmenüm (Erdoğan 2011: 342)

Ey Rahmî, ömür ovasında emel buğdayından mahsul yoktur; bir gün âlemde harmanın yele verilir.

V.9. 2. Sahrâ-yı ecel: Ecel sahrâsı. Ölüm, insan için can yakıcı bir çöl olarak ecel sahrâsı terkinde insanın içini parlayan dikenlerle dolu bir acı ve ıstırap çölü anlamında kullanılmıştır:

Şerha şerha dilümi tîg-i belâlar dilicek

Siper-i sînemi de tîr-i havâdis delicek

Hâr-ı sahrâ-yı ecel dâmen-i ‘ömre ilicek

Beni ağlar beni kim üstüme gelmez ölicek

Bir avuç toprak atar bâd-ı sabâdan gayrı (Erdoğan 2011: 257)

Bela kılıçları şerha şerha gönümü dilince, sinemin kalkanını olay okları delince, ecel çölünün dikenleri ömür eteğine takılınca benim için ağlayın ki ben ölünce üstüme bir avuç toprak atmak için saba yelinden başkası gelmez.

V.9. 3. Sahrâ-yı helâk: Helâk sahrâsı. Ölme, yok olma sahrâsı, ölüm çölü. Şair, memduhunun düşmanlarının kahrolmasını ölmesini diliyor:

Yâ ilâhî ola te’sîr-i kudûmiyle anun

Düşmen-i bed-hâhı ser-gerdân-ı sahrâ-yı helâk (Bilkan 1997: 211)

Ey Allahım, onun gelişinin uğuruyla kötülüğünü isteyen düşmanının ölüm çölünde başı dönsün (ölsün).

V.10. Sahrâ-yı fikret: Düşünce sahrâsı, düşünce dünyası. Ravzî, düşüncenin değerinin bilinmemesinden yakılarak düşünce dünyasının verimsizliğini biraz da ironi yaparak dile getirmiştir:

Sahrâ-yı fikrete niçe kez eyledüm sefer

Bir kimse bulmadum ide baña ‘atâ-yı cev (Aydemir 2009: 14)

Birçok kez düşünce sahrâsına yolculuk yaptım (fakat) bana arpa(ihsan) verecek kimse bulamadım.

V.11. Sahrâ-yı vâsf: Övme sahrâsı, övme meydanı. Fuzulî kendisini övgü sahrâsında dolaşan başı dönmüş kaleme teşbih etmiştir:

Fuzulî hâmeveş ser-geşte-i sahrâ-yı vâsfîndir

Kadem ser-menzil-i taksîre basmaz ol beyabandan (Akyüz vd.1990: 91)

Fuzulî kalem gibi seni övme sahrâsının başı dönmüşüdür; (o yüzden) kusur menzil başına o çölden ayak basmaz.

V.12. Sahrâ-yı zekâ: Zekâ sahrâsı. Nâbî aşağıdaki beyitte zekâ genişliğini vurgulamak istemiştir.

Dil-i rûşenteri âyîne-i dest-i idrâk

Tab'-ı feyz-âveri ser-çeşme-i sahrâ-yı zekâ (Bilkan 1997: 153)

Çok aydınlık gönlü idrak elinin aynasıdır. Feyiz veren tab'ı zekâ çeşmesidir.

V.12. Sahrâ-yı sammâ: Sağırılık, dilsizlik sahrâsı. Bu terkipte yalnızlığın, sessizliğin hüküm sürmesi durumu anlatılmak istenmiştir:

Nutku etse sahrâ-i sammâya ger ithâf-ı rûh

Zihni olsa bakla-i hamkaya ger feyz-âferîn (Macit 2012: 159)

Eğer sesi dilsizlik sahrâsına ruh verse, zihni ahmaklık baklasına eğer feyz başışlayıcı olsa.

Nehcî, sammâ sahrâsı terkibine tur dağı ve tecelliye hatırlatarak yer vermiştir:

Her dilde bulunmaz eser-i nûr-ı mahabbet

Her sahrâ-i sammâya dimem Tûr-ı mahabbet (Aslan 2012: 124)

Her gönülde aşk nurunun izi bulunmaz, her sessizlik çölüne Muhabbet Tur'u demem.

V.13. Sahrâ-yı rakam: Yazı sahrâsı. Şair, aşağıdaki beyitte memduhunu överken ifadelerin yetersiz kaldığını anlatmak istemiştir:

Böyle vasf itmez idi vasf-ı şerîfüñ Sâkıb

Eşheb-i hâmeye teng olmasa sahrâ-yı rakam (Kırbıyık 1999: 37-38)

Sâkıb, kalem atına rakam sahrâsı dar olmasa şerefli övgünü böyle yapmazdı.

V.14. Sahrâ-yı nigâh: Bakış sahrâsı. Sâkıb, bakış sahrâsı terkibinden, sevgilinin yanaklarının rengi ve kokusuyla bakış sahrâsı lalesinin hoş kokulu olacağını söylemektedir:

Feyz-yâb olsa temâşâ-yı ruh-ı alüñden

Gül-i hoş-bûy olur lâle-i sahrâ-yı nigâh (Kırbıyık 1999: 640)

Kırmızı yanağından seyretme feyzini alsaydı bakış sahrâsının lalesi hoş kokulu gül olurdu.

V.15. Sahrâ-yı zahmet: Sıkıntı, eziyet sahrâsı, sıkıntı hali. Mihnet kelimesi ile yakın anlamlı olan zahmet, zahmet sahrâsı sözü içinde ifade edilmiştir:

Turdukça devr devlet ile ol sebâtda

Sahrâ-yı zahmet içre eyâ kühsâr-ı lutf (Selçuk 2009: 151)

Ey iyilik dağı zahmet çölü içinde devir devlet ile durdukça sebatla ol.

V.16. Sahrâ-yı sühan: Söz sahrâsı, şiir meydanı, şiir dünyası anlamındadır:

Bir zamânda yine bu tarza zuhûr eyleyicek

Herze-gerdân-ı ser-i kûçe vü sahrâ-yı Sühan (Yenikale 2012: 282)

V.17. Sahrâ-yı adl: Adalet sahrâsı. Şair memduhunun adaletinin genişliğini sahrâya benzetmektedir:

Sahrâ-yı 'adliniñ bere-i âhuvânına

Şîr istedikçe mâde-i şîr-i jiyân verir (Yenikale 2012: 305)

Senin adaletinin sahrâsının ceylan yavrularına süt istedikçe kükremitmiş dişi aslan (süt) verir.

V.18. Sahrâ-yı cehâlet: Cahillik, bilgisizlik sahrâsı. Cehalet çölü. Aşağıdaki beyitte cehaletin çöle benzetildiği görülmektedir:

Gülşen-i 'ilme vezân oldu sabâ-yı i'tibâr

Şimdi sahrâ-yı cehâletde eser bâd-ı semûm (Yenikale 2012: 326)

İlim gül bahçesine itibar saba yeli esti; şimdi cehalet meydanında sam yelleri esmede.

V.19. Sahrâ-yı hüsn ü ân: Güzellik sahrâsı, güzellik meydanı. Aşağıdaki beyitte memduhunun güzellik ve çekicilik yönü vurgulanmaktadır:

Rakîbi gürg-i hûn-hâr olsa da sayd edemez anı

Gazâl-ı vahşî-i sahrâ-yı hüsn ü ândır Yûsuf (Yenikale 2012: 443)

Rakibi kan içici kurt da olsa onu avlayamaz; Yusuf güzellik çölünün vahşi ceylanıdır.

Yukarıdaki beyitte Vehbî, memduhunu vahşi çöl ceylanına benzetmiştir.

V.20. Sahrâ-yı derd: Dert sahrâsı, dert çölü. Şair, sıkıntıların büyüklüğünü anlatmak için dert çölü tamlamasını kullanmıştır:

Biri kûh-ı gam kabûl itmiş biri sahrâ-yı derd

Merd-i 'aşkuñ âferin Mecnûn ile Ferhâdına (Demirel 1999: g.117)

Aşk yığıtlerinin Mecnun ve Ferhad'ına aferin; biri gam dağını kabul etmiş biri dert çölünü...

V.21. Ahlâk sahrâsı: Şeyh Gâlib tarafından kullanılan bu tamlama ahlâk güzelliği, anlamındadır:

Saff-ı mûrândan şümâr olan gazâlân-ı Hoten

Gelse bir yol vüs'at-i ahlâkının sahrâsına (Kalkışım 1994: 95)

Hoten ceylanları bir yol ahlâkının sahrâsından yana gelse karınca saflarından sayılır.

VI. Sahrâ Kelimesinin İnsanın Ruh Hâlini Anlatmak için Kullanılması

VI.1. Sahrâ-yı hırs: Hırs sahrâsı. Hırsların netice itibarıyla sıkıntı vermesi hırs çölü anlamına gelen sahrâ-yı hırs terkihi tercih edilmiştir. İnsanı, gözü doymazlığından dolayı uçurumdan yuvarlayan hırs duygusu "hırs sahrâsı" terkihi ile ifade edilmiştir:

Düşüp sahrâ-yı hırsa dâne-i gendüm dökken hâke

Sanur kim âsiyâb-ı çarh içinde 'ömri un olmaz (Aydemir 2009: 232)

Hırs sahrâsına düşüp toprağa buğday taneleri dökken felek değirmeninin içinde ömrünün un olmayacağını sanır.

VI.2. Sahrâ-yı meserret: Sevinç sahrâsı. Klasik şiirde âşık söz konusu olduğunda çok az yer alan meserret kavramı şairler tarafından meserret sahrâsı teşbihi ile sunulmuştur:

Alamazsam ele sahrâ-yı meserret yakasın

Tutayın kûh-ı gamuñ ben dahı nâ-çâr eteğın (Üst 2012: 2769)

Eğer sevinç sahrâsının yakasını ele alamazsam çaresiz gam dağının eteğini tutayım.

Gam dağını sevinç meserret sahrâsı olarak görmek Kâtip-zâde Sâkib'in bir beytinde de karşımıza çıkar:

Kûhsâr-ı gamı sahrâ-yı meserret bilürüz

Biz kazâyı ser-i şeh-râh-ı selâmet bilürüz (Kırbıyık 1999: 429)

Gam dağını sevinç ovası biliriz, biz kazayı selamet anacaddesinin başı sayarız.

VI.3. Sahrâ-yı vesâvis: Kuruntular sahrâsı. İman bakımından vesveseler içinde kıvranan şüphesizlik, daha doğru ifade ile iman gül bahçesine giremez:

Olan âvâre-i sahrâ-yı vesâvis

Reh-yâb-ı der-i gülşen-i lâ-reyb degüldür (Bilkan 1997: 552)

Nâbî, vesveseler, kuruntular çölünün avaresi olan la-reyb gül bahçesinin yolunu bulamaz.

VI.4. Sahrâ-yı temennâ, sahrâ-yı ümid: İstek, dilek sahrâsı. Umut sahrâsı. Nâbî, bir dileğini şöyle dile getirerek eğer etek olsaydım saba gül yaprağını yağmalayıp dağıtamazdı diyor:

Gül-berge sabâ urmaz idi pençe-i târâc

Sahrâ-yı temenâda eger dâmen olaydum (Bilkan 1997: 858)

Eğer dileme, isteme sahrâsında etek olsaydım saba gül yaprağına yağma pençesi vurmazdı.

Sahrâ-yı ümid: Umut sahrâsı. Nevres, memduhunun haşmetinin genişliğini anlatmak için ümit sahrâsı terkiibini kullanmıştır:

Vüs'at-i memleket-i haşmeti sahrâ-yı ümîd

Pehn-i dîvân-ı mu'allâsı beyâbân-ı bakâ (Yağcı 1993: 56)

Haşmetinin ülkesinin genişliği ümit sahrâsıdır. Yüce divanının alanı beka kırları (gibi)dir.

VI.5. Sahrâ-yı meşreb: Meşreb içecek yer, yaradılış, tabiat, mizaç; huy, ahlâk anlamlarına gelen bir kelimedir.

Sahrâ kelimesi ile terkiibe girince mizaç, huy anlamı öne çıkmaktadır:

Bir gûşesinde eylesün a'dâ dahı çerâ

Memnûnuyuz farâhî-i sahrâ-yı meşrebün (Bilkan 1997: 759)

Biz meşreb sahrâsının ferahlığının memnunuyuz, (varsın) bir köşesinde düşmanlar da çadır kursun.

VI.6. Sahrâ-yı cûd: Cömertlik sahrâsı. Nedim, memduhunun cömertliğinin genişliğini uçsuz bucaksız çöle teşbih etmiştir:

Kef-i zer-pâşı dest-i Ca'fere söyler ve hak söyler

Ki ben sahrâ-yı bî-pâyân-ı cûdum sen serâbımsın (Macit 2012: 83)

Cafer'in altın dağıtan eline sen cömertliğin sınırsız sahrâsı ben de serabımsın der ve doğru söyler.

VI.7. Sahrâ-yı sıhhat: Sağlık sahrâsı. Sağlık durumu.

Turdukça devr-i devlet ile ol sebâtta

Sahrâ-yı sıhhat içre eyâ kûhsâr-ı şer (Selçuk 2009: 151)

İkbalin dönüşü o sebatta durdukça sağlık sahrâsı içinde ey şer dağı!

VI.8. Sahrâ-yı mekârim: Cömertlikler sahrâsı. Cömertlikler ovası. Haşmet, iyilik ırmağının cömertlikler ovasında aktığını ifade etmiştir:

Cüst u cû etme yenâbi'-i miyâh-ı dehri

Sahn-ı sahrâ-yı mekârimden akar cûy-ı lutf (Arslan vd. : g.137)

Dünyanın/feleğin nehirlerinin kaynaklarını arayıp durma, iyilik nehri cömertlik meydanının sahnesinden akar.

Meşhûrî'nin aşağıdaki beytinde sahrâ-yı mekârim terkibi yukarıdaki anlamda kullanılmıştır:

Bir lutfuna olaydı sezâ çün gül ü lâle

Pîrâye-dih-i gülşen ü sahrâ-yı mekârim (Aydemir vd. 2009: 41)

Eğer gül ve lale senin bir iyiliğine layık olsaydı cömertlik ovasının ve gülbahçesinin süsü olur (du).

VI.9. Sahrâ-yı ferâg: Vazgeçme sahrâsı. Tokgözlülük sahrâsı. Şair, hırsla birtakım isteklerde bulunmanın zararını ve vazgeçmenin, tokgözlülüğün önemini vurgulamıştır:

Gül-geştî-i sahrâ-yı ferâgı koma elden

Uğratdı bizi râh-ı taleb semt-i telâşa (Arslan vd. : g.234)

Ferağ sahrâsını dolaşmayı elden bırakma! İstek yolu bizi telaş semtine uğrattı.

VI.10. Sahrâ-yı hûş: Akıl, fikir sahrâsı. Nâşid, sevgilinin aklını başından aldığı akıl sahrâsının avaresi ettiğini söylemektedir:

Bir bakışda eyleyip âvâre-i sahrâ-yı hûş

Her ne etdiyse baña ol çeşm-i fettân eyledi (Zülfe 1998: 79)

Her ne yaptıysa bana o fettân göz eyleyip bir bakışta beni akıl sahrâsının avaresi eyledi.

VI.11. Sahrâ-yı heyhât: Yazık, ne yazık; ne kadar uzak sahrâsı. Pişmanlık sahrâsı. Aşağıdaki beyitte Nev'i-zâde Atâyî teessüfünü anlatmaktadır:

Düşüp ser-menzil-i ümmîd için sahrâ-yı heyhâta

Cefâyı der-kemîn ü tîr-i kahır der-kemân buldı (Karakaoşe 1994: k.20)

Umut menziline başını bulmak için heyhat sahrâsına düşüp cefayı pusuda, kahır okunu yayda (hazır) buldum.

Sünbül-zâde Vehbî, Nemçe kralı yenilgiye uğrayıp "heyhat sahrâsı"na kaçmıştır.Kralın içine düştüğü ruh hali sahrâ-yı heyhât terkibi ile ifade edilmiştir:

Kırâl-ı bed-fi'âl-i Nemçe haddin bildi 'ahdiñde

Kaçırdıñ kahr ile sahrâ-yı heyhâta o makhûrı (Yenikale 2012: 122)

Zamanında kötü işli Nemçe kralı haddini bildi, o kahrolasıcıyı heyhat sahrâsına kaçırđın.

VI.12. Sahrâ-yı pervâ: İlgi sahrâsı, korku sahrâsı. Aşağıdaki beyitte terkinin ilk anlamı daha uygun düşmektedir:

Sahrâ-yı pervâda kûh-ı sevdâda

Göz açâ Mecnûna baka Ferhâda (Bilgin 2011: 568)

İlgi sahrâsında sevda dağında göz açâ Mecnuna baka Ferhada.

VI.13. Sahrâ-yı kadr: Değer sahrâsı, kıymet bilirlik durumunu anlatan bir terkiptir. Şair memduhunun değerinin yüceliğini ifade etmek istemiştir:

Sahrâ-yı kadrünün iremez intihâsına

Peyk-i zamâne ger ura bin yıl dahı şeleng (Avşar: k.14)

Eğer zamane postacısı bin yıl topuk tepse değerinin sahrâsın nihayetine eremez.

VI.14. Sahrâ-yı zillet: Zillet sahrâsı, hakirlik sahrâsı, horluk sahrâsı. Süheyli bu terkiibi horlanmışlık manasında kullanmıştır. Garibin yabancı diyarlarda horlanmasını dikkatlere sunmak istemiştir:

Garîbüñ başına gün togmadı sahrâ-yı zilletde

Dilinden dem-be-dem icrâ iderken âb-ı hayvânı (Harmancı: k.6)

Zillet sahrâsında garibin, gönlünden durmadan ab-ı hayatı akarken, başına güneş doğmadı.

VI.15. Sahrâ-yı kâm: Arzu sahrâsı, emel sahrâsı. İstek sahrâsı. Vahyî, hayattan şikâyetini dile getirdiği aşağıdaki beyitte bahtının yolunun istek sahrâsına uğramadığından yakınmaktadır:

Sahrâ-yı kâma irmedi hiç şâh-râh-ı baht

Evc-i safâda olmadı gerdân mâh-ı baht (Taş 2004: 306)

Kam sahrâsına hiçbir baht anayolu uğramadı, baht ayı safa göğünde dönmedi.

VI.16. Sahrâ-yı can: Can sahrâsı.

Vahyîyâ sanma gül-i gülzâr-ı Firdevsî 'izâr

Nev-demîde sünbül-i sahrâ-yı cânı sanma hat (Taş 2004: 357)

Ey Vahyî, cennet gülbahçesinin gülünü yanak sanma, yeni bitmiş can sahrâsının sünbülünü ayva tüyü sanma.

Sonuç

Farklı yüzyıllarda tedvin edilen divanlardan yaptığımız taramalardan sahrâ kelimesinin çok farklı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Tespit edilen tamlamalara dikkat edildiğinde sahrâ kelimesinin klasik Türk şiirinde ne kadar geniş bir kullanım alanı olduğu anlaşılmaktadır. Şairler sahrâ kelimesini başlıca şu anlamlarda kullanmışlardır: Bu kelime gerçek anlamıyla çöl, kır ve ova anlamındadır. Bunun dışında türlü kelimelerle terkiplerle yer isimleri yapılmıştır. Leyla ve Mecnun kıssasının kahramanı Mecnun'a telmih etmek için bu kelimeye yer verilmiştir. Bunların dışında sahrâ kelimesi ile yapılan terkiplerde şairlerin ruh halleri, dinî tasavvufî kavramları, somut ve soyut anlamlı durumları tespit ve tasvir için sık olarak şiirlerde kullanılmıştır. Bu kullanımlardan belli başlıları aşağıdaki tespit edilmiştir:

Şairlerin, Leyla vü Mecnun kıssasına telmihte bulunmak, kendi aşklarını anlatmak istediklerinde daha çok çölü çağrıştıracak bir ifade tarzı seçtikleri söylenebilir. Sahrâ kelimesi çöl, ova, kır ve yer isimleri olarak Cihan, Âlem, Habeş, Hind, Çin, Hoten, Hita, Kaynag anlamları dışında şu terkiplerde sık olarak kullanılmıştır: Sahrâ-yı cünûn, sahrâ-yı belâ, yeryüzü sahrâsı, sahrâ-yı ıyd, sahrâ-yı gülistân, sahrâ-yı sahâif, bâzâr-ı sahrâ, sahrâ-yı bihişt, sahrâ-yı kader, sahrâ-yı fenâ, sahrâ-yı adem, sahrâ-yı ebed, sahrâ-yı vahdet, sahrâ-yı kıyâmet, sahrâ-yı kesret, sahrâ-yı

lâ-mekân, sahrâ-yı velâyet, sahrâ-yı mahşer, sahrâ-yı imkân, sahrâ-yı hayret, sahrâ-yı tahayyür, sahrâ-yı tevellâ, sahrâ-yı taleb, sahrâ-yı hevâ, zühd sahrâsı, sahrâ-yı izzet, sahrâ-yı kemâl, tekve sahrâsı, sahrâ-yı isyân, sahrâ-yı lev-denevtü, sahrâ-yı hatâ, sahrâ-yı cezâ, sahrâ-yı sır, sahrâ-yı vücûd, sahrâ-yı kalb, sahrâ-yı sîne, sahrâ-yı dil, gönül sahrâsı, sahrâ-yı aşk, sahrâ-yı firâk, sahrâ-yı hicran, sahrâ-yı hecr, sahrâ-yı şevk, sahrâ-yı gurbet, sahrâ-yı nâ-muradî, sahrâ-yı gam, sahrâ-yı mihnet, vasl sahrâsı, sahrâ-yı tevâfuk, sahrâ-yı medh, sahrâ-yı belel, sahrâ-yı tahayyül, sahrâ-yı nikât, sahrâ-yı selâmet, sahrâ-yı heves, sahrâ-yı emel, ömür sahrâsı, sahrâ-yı ecel, sahrâ-yı helâk, sahrâ-yı fikret, sahrâ-yı vasf, sahrâ-yı zekâ, sahrâ-yı sammâ, sahrâ-yı rakam, sahrâ-yı nigâh, sahrâ-yı zahmet, sahrâ-yı sühan, sahrâ-yı adl, sahrâ-yı cehâlet, sahrâ-yı hüsnü ân, sahrâ-i derd, ahlâk sahrâsı, sahrâ-yı hırs, sahrâ-yı meserret, sahrâ-yı vesâvis, sahrâ-yı temennâ, sahrâyı ümmid, sahrâ-yı meşreb, sahrâ-yı cûd, sahrâ-yı sıhhat, sahrâyı mekârim, sahrâ-yı ferâg, sahrâ-yı hûş, sahrâ-yı heyhat, Sahrâ-yı pervâ, sahrâyı kadr, sahrâ-yı zillet, sahrâ-yı firâr, sahrâ-yı kâm, sahrâyı can. Bu örnekler tarayabildiğimiz divanlarla sınırlıdır. Divanlar incelendikçe daha çok farklı anlamlar ifade eden sahrâ kullanımlarının ortaya çıkacağı unutulmamalı.

KAYNAKÇA

Akadoğan, Yaşar. *Ahmedî Divânı*.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyarakdoganpdf.pdf?0> (6.01.2016)

Akkuş, Metin (1993). *Nefî Divânı*, Ankara: Akçağ Yay.

Akpınar, Şerife (2012). *Âgâh Divânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10589,agah-divanipdf.pdf?0> (6.01.2016)

Akyüz, Kenan- Beken, Süheyl, Yüksel, Sedit, Cunbur, Müjgân (1990). *Fuzûlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.

Altun, Kudret (1999). *Gelibolulu Âli Divânı*. Niğde: Özlem Kitabevi.

Arslan, Mehmet ve İ. Hakkı Aksoyak (1994). *Haşmet Külliyyatı*.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10617,girismetinpdf.pdf?0> (6.01.2016)

Aslan, Üzeyir (2012). *XVII. Yüzyıl Şairi Besnili Nehcî Dede (1616-1680?) ve DİVANI*.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10636,nehci-divanipdf.pdf?0> (6.01.2016)

Avşar, Ziya. *Revânî Divânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10643,revanidivaniyizaavsarpdf.pdf?0> (6.01.2016)

Aydemir, Yaşar (2000). *Behîştî Divânı*. Ankara: Meb Yay.

Aydemir, Yaşar -Halil Çeltik (2009). *Meşhurî Divanı (Tenkitli Metin)*.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10626,girispdf.pdf?0> (6.01.2016)

Aydemir, Yaşar (2007). *Ravzi Divânı*. Ankara : Birleşik Yay.

- Ayverdi, İlhan (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yay.
- Ayverdi, İlhan – Topaloğlu, Ahmet (2007). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yay.
- Başpınar, Fatih (2008). *Beyanî Divânı*. Marmara Üniversitesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü (Doktora Tezi). İstanbul.
- Bayak, Cemal (2013). *Sehâbî Hüsâmü'd-dîn bin Hüseyin Sehâbî Dîvânı*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10648,metinpdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Bayrak, Cemal. *Sehâbi Divânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10648,metinpdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Bektaş, Ekrem (2007). *Muvakkizâtde Pertev Divânı*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10630,muvakkizade-pertevpdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Bilgin, Azmi ve Necdet Yılmaz (2003). *Nigârî Divânı*. İstanbul: Kule İletişim Hizmetleri.
- Bilgin, Azmi. *Ümmî Sinan Divânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10657,immigirismetinpdf.pdf?0>
(6.01.2016)
- Cebecioğlu, Ethem (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yay.
- Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Devellioğlu, Ferit (2010). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitap.
- Doğan, Muhammed Nur (2006). *Fatih Divanı ve Şerhi*. İstanbul: Yelkenli Yay.
- Ersoy, Ersen. *Münîri Divânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10631,muniripdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Gürgendereli, Müberra (2002). *Hasan Ziyâi Divânı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Harmancı, M. Esat. *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ Dîvânı*. ,
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10650,girismetinpdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Kaçalın, S.Mustafa, *Âhî [1476 -1517] Dîvânı*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10590,ahidivanimustafakacalinpdf.pdf?0> (04.01.2016)
- Kalkışım, Muhsin (1994). *Şeyh Gâlib Divânı*, Akçağ Yay.
- Kanar, Mehmet (1998). *Büyük Sözlük Farsça Türkçe*. İstanbul: Birim Yay.
- Kaplan, Mahmut (1996). *Neşâtî Divanı*. İzmir: Akademi Kit.
- Karagöz, İsmail (2010). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Karaköse, Saadet (1994). *Nev'izâde Atayı Divânî*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Kavruk, Hasan (2001). *Şeyhülislam Yahya Divânı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

Kavruk, Hasan-Bahir SELÇUK (2009). *Filibeli Vecdî Ve Dîvân'ı (METİN-DİZİN)*.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10611,filibeli-vecdi-divanipdf.pdf?0> (6.01.2016)

Kaya, Bayram Ali (1996). “*Azmîzâde Halefî: hayatı, edebî kişiliği ve Dîvânı'nın tenkitli metni.*” Trakya Üniversitesi, (Doktora Tezi).

Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi Divânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10593,asikcelebidivanifilizkiligpdf.pdf?0> (04.01.2015)

Kırbıyık, Mehmet (1999). *Kâtibzâde Sâkıb Mustafa, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi). Konya.

Koç, Neslihan İlknur (2003). XVII. Yy. *Divan Şairi Nehcî: Hayatı, Eseri, Edebî Kişiliği Ve Divanının Tenkitli Metni*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Ankara.

Kurtoğlu, Orhan (2004). *LEBİB DÎVÂNI (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (DOKTORA TEZİ) . <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10623,lebib-divanipdf.pdf?0> (6.01.2016)

Kutlar, Fatma Sabiha (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Divânı*.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10592,arpaeminizade-samipdf.pdf?0> (6.01.2016)

Küçük, Sabahattin (1994). *Bâkî Divânı*. Ankara: TDK Yay.

Küçük, Sabahattin-ŞENER DEMİREL (1999). *ŞEHRÎ Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10652,girivemetinpdf.pdf?0> (6.01.2016)

Macit, Muhsin (2012). *Nedîm Divânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10635,nedim-divanipdf.pdf?0> (04.01.2016)

Mutçalı, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yay.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük (1996). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

Pars, Tuğlacı (1995). *Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük*. Ankara-İstanbul-İzmir: ABC Yay.

Rado, Şevket (1969-1970). *Hayat Büyük Türk Sözlüğü*. İstanbul: Hayat Yay.

Redhouse, Sir James (2001). *Türkçe/ Osmanlıca-İngilizce Sözlük*. İstanbul: Enes Matbaası.

Şemseddin, Sâmî (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.

Tarlan, Ali Nihad (1992). . *Necâtî Beg Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.

- Taş, Hakan (2004). *Vahyî Divânı*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Doktora Tezi). İstanbul.
- Taş, Hakan (2008). *Vusûlî Divânı*. İstanbul: Gençlik Kitabevi.
- Tavukçu, Orhan Kemal. *Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275463/h/dede-omer-ruseni.pdf> (04.01.2016)
- Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas (2010). *Kelam Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İsam Yay.
- Tulum, Mertol (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yay.
- Tulum, Mertol (2013). *Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yay.
- Uludağ, Süleyman (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yay.
- Üst, Sibel. *Edirneli Nazmî Divânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10604,edirneli-nazmi-divani-sayfa-1-1989pdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Üzgör, Tahir (1991). *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*. Ankara: AKM Yay.
- Yağcı, Şerife (1993). *Nevres-i Kadîm Divanı Ve İndeks*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Yüksek Lisans Tezi). İzmir.
- Yakar, Halil İbrahim (2009). *Gelibolulu Sun'î Dîvânı*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10612,gelibolulupdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Yazar, İlyas (2010). *Kânî Divânı*. İstanbul: Libra Yay.
- Yazıcı, Gülgün Erişen. *Edirneli Kâmî Ve Dîvânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10619,kamipdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Yenikale, Ahmet. *Ahmet Nâmî Dîvânı Ve İncelemesi*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10632,girispdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Yıldırım, Ali (2009). *Edirneli Kâmî Divânı*. Ankara: MEB Yay.
- Zülfe, Ömer (2010). *Hecrî Kara Çelebî Muhyî'd-dîn Mehmed [ö. 1557] DÎVÂN*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10618,hecripdf.pdf?0> (6.01.2016)
- Zülfe, Ömer (1998). *Nâşid Dîvân*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisan Tezi). İstanbul.
- Zülfe, Ömer (2009). *Yakînî Dîvân İnceleme-Metin ve Çeviri-Açıklamalar-Sözlük*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10661,girismetinpdf.pdf?0> (09.01.2016)
- Zülfe, Ömer (2009). *On Altıncı Yüzyıl Şairi Selîkî Ve Şiirleri*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10649,girismetinpdf.pdf?0> (09.01.2016)

